

Стамен Миловановић

НЕ ПЛАЧИ, ПЕТРА

Драма



СТАМЕН МИЛОВАНОВИЋ рођен је у селу Дубову хиљаду девет-стотина четрдесете године. Школовао се у Дубову, Београду и Нишу. Радио је као минер, булдожериста, прецизни механичар, машински техничар и наставник математике, а основе драмске уметности учио је са треће галерије Народног позоришта у Београду.

Књижевним радом почео је да се бави у ђачким данима (Награда листа "Пионер" 1953). Прву једночинку *Каћи слободе* објавио је у Сплиту 1965. која је у његовој режији исте године изведена у Требињу. После тога престао је да се бави књижевним радом. Писању се вратио тек деведесет пете године трилогијом драма о Топличком устанку: *Удовичко коло*, *Суновраћ* и *Ђавоља варош* (Награда "Драгојло Дудић" за 1998.) За драму *Повраћац* добио је прву награду на конкурсима Фестивала југословенских позоришта у Ужицу 1999. године. Исте године добија поново награду "Драгојло Дудић" за драму *Не њлачи, Пејра*. Драма *Повраћац* била је на репертоару Народног позоришта у Ужицу. Драме *Повраћац* и *Не њлачи, Пејра* штампане су у издавачком предузећу "Кадињача" у Ужицу 1999. године. Драма *Константин* штампана је у 29. књизи едиције "Савремена српска драма", драма *Оливера* у 34. књизи едиције "Савремена српска драма", а драма *Једначење по звучности* у 38. књизи едиције "Савремена српска драма". драма *Удовичко коло* у 41. књизи едиције "Савремена српска драма" а драма *Дуџа ноћ под орахом* у 47. књизи едиције "Савремена српска драма".

Бави се и прозним стваралаштвом. Добитник је награде листа "Наша реч" у Лесковцу (двапут), листа "Топличке новине" (двапут), награде "Милутин Ускоковић" и других. Афоризме и приче објављивао је у књижевним часописима, Радио Београду, Радио Нишу и дневним новинама. Има још неколико драма и један роман у рукопису.

Живи и ради у Нишу.

Стамен МИЛОВАНОВИЋ

НЕ ПЛАЧИ, ПЕТРА

Драма

ЛИЦА

ТРИФУНОВИЋ, пуковник, 50 г.

ПЕТРА, његова жена, 45 г.

ДУШАН, капетан, 40 г.

ВИДА, његова жена, 40 г.

ПЕТАР, капетан, 35 г.

ЈЕЛА, његова жена, 25 г.

СТОЈАН, поручник, 30 г.

ЛЕПА, његова жена, 25 г.

МИЛАН, поручник, 30 г.

СТАНА, његова жена, 25 г.

ЛАЗАР, наредник, 25 г.

МИЛИЦА, његова жена, 25 г.

АХМЕТ, домаћин, 50 г.

ЖЕНА, домаћица, 45 г.

МЕХМЕТ, преговарач, 40 г.

РАМИЗ, преговарач, 35 г.

ЕСАД, Ахметов син, 18 г.

Време догађања: 1915–1919. г.

Место догађања: Албанске планине и арнаутска кућа.

Догађај истинит. Лица измишљена.

 ПРВИ ЧИН

Сцена: Коїлина овичена сїеновиїим їланинама. Реїко жбуње. У уїлу овећа сїена. Камење и снеї по їлу. Кад се завеса диїне, сцена је їразна. Фиїук веїра и снеї који їада. Гласови иза сцене оних шїїо долазе.

Повиїени їод налеїїима веїра и снеїа, на сцену улазе Трифуновић, Душан и Пеїар.

ТРИФУНОВИЋ: Овде ћемо одморити сат, два...

ПЕТАР: *(Гледајући околo)*
Мени се не допада. Рупа је ово, господине пуковниче...

ТРИФУНОВИЋ: Видим, Петре... Само док се прикупимо. Развукла нам се колона као свињска црева...

ДУШАН: Да ми продужимо још мало док је дан...

ТРИФУНОВИЋ: И ја бих да се може... Зар не видите да су нам снаге на измаку...

Гласови долазећих иза сцене: Заусїавили се ови најред... Оооо! Црко да Бої да и їи и ја... Куд си наврo, їоведo!?!... Има ли неко дувана?...

У друїи деo сцене улазе жене којима їомаже Милан.

МИЛАН: Склоните се иза стене. Чини ми се да ту мање дува...

Жене їрилазе сїени и клонуло седају. Неке би да леїну.

МИЛАН: Нема спавања!... Ноге снегом измасирајте и брзо се обујте да се обућа не заледи... Рекох, нема спавања!!...

ЈЕЛА: Пустите ме, Милане, само трен...

Гласови иза сцене: Има ли ко хлеба?.. Мрву само... Помози ми, брале, да їа расїоваримо... Пусїи ме, бре, видиш да једва сїојим... Тривуне! О, Тривуне!...

МИЛАН: Е, људи моїи, пропаде нам народ а тек смо загазили у планине...

ВИДА: Немој да нас плашиш, Милане. Ваїда је море иза ових планина...

МИЛАН: Е, моја Видo, има до мора још седам гора...

Гласови иза сцене: Помози! Цркнуће јадан. И он је божји сџвор... Ја сам већ цркао... Ако креџа бар ћемо нешџо да једемо... Боџ џе не убио, како можеш џако?.. Убио нас је, зар не видиши?..

ТРИФУНОВИЋ: Још се окупљају... Ноћ ће да легне док сви пристигну..

ПЕТАР: Нисам веровао да и жене могу оволики напор да поднесу...

ДУШАН: Кад нас могу да истрпе...
(Шалџиво)
Моја бар...

Сџојан и Лазар улазе на сцену и џрилазе Трифуновићу.

СТОЈАН: Како ко застане одмах заспи. Неки и ходајући спавају...

ТРИФУНОВИЋ: (Пејџру)
А ти би да идемо даље... Нека прикупе снагу
(Сџојану и Лазару)
Брзо сте се вратили, нисам вас још очекивао...

СТОЈАН: Ишли смо скоро до Орашког вџса. Вратили смо се јер смо видели да у заседу упадате.

Гласови иза сцене: Јебем џџи вејџар и ко џа сџвори... Овај нешџо жваће!... Виде ли неко Тривуна?!... Тривунееее!... О, Тривунееее!... Јао , мајко, шџо ме роди!... Прођоше и официџрке. Има да им се заледи... Куш, Бре!!!. Не дај му да камен џризе! Полудео је... Блаџо њему...

ТРИФУНОВИЋ: Каква заседа, Стојане?

СТОЈАН: Зар Ви нисте видели да нас прате још од Љум Куле?

ТРИФУНОВИЋ: Прате, па шта?...

СТОЈАН: Бојим се, господине, да су чекали подесан терен да нас нападну.

ТРИФУНОВИЋ: Мислите да би се усудили, поручниче?

СТОЈАН: Пуна их је планина. Досад су убијали само зао-стале и изнемогле. Сад су се добро наоружали и окупили... Није смело овде да се стане...

ПЕТАР: Говорио сам ја...

Чује се арлаукање џо околним висовима.

ДУШАН: Ево их!... Чујете?...

ТРИФУНОВИЋ: Плаше мечку решетом...

ЛАЗАР: Ја бих пре рекао да смо дошли мечки на рупу...
*Гласови иза сцене: Завијају. Зар се вукови још нису засићили?...
 Море, тоо моја црева завијају... Паучина ми се ухватила на шуйку...
 Тривунеее!... О, Тривунеее.... Еј, Србијо, Србијо!... Шта дочекасмо,
 људи....*

ТРИФУНОВИЋ: Ви то озбиљно, Лазаре?

ЛАЗАР: Да сте видели оно што смо ми, господине Трифуновићу, схватили би сте да је ђаво однео шалу. Водичи и карте нам нису потребне. Пут нам је обележен лешевима наших војника...

СТОЈАН: Гомиле лешева.
(Плачно)
 Гробље српско је пред нама, пуковниче...
(Бесно)
 Ово је бежанија, а не повлачење! Свако само на себе мисли. Важно је да се Команда извукла. Нико за нас из заштите не брине! Шта војницима да дамо?! Пет дана без хране... Чујете како ноге једва вуку...

Гласови иза сцене: Узми му тај камен, све зубе йоломи! Море је иза йланине... Не скидај са њега још је жив... Које, бре, йланине? Јебем ли га које...

ТРИФУНОВИЋ: Неко се извукао, а неко ће да плати... Зар нам је првина... Да видимо како су се госпође сместиле.
(Полазе женама)

ЛАЗАР: *(Иде иза сцене)*
 Идем ја да моје припремим, за сваки случај...

Глас који се удаљава: Тривунеее!...О, Тривунеее!... Жив ли си, Тривуне!?!...

ПЕТРА: *(Кад им йриђу официри)*
 Какве нам новости донесоше Стојан и Лазар, господо?...

ТРИФУНОВИЋ: Пред нама је мања група Арнаута... Могли би да нас нападну. Ви се не бојте. Кад припуцамо, разбежаће се као манастирске мачке...
(Док догледом осмайра около)
 Заклоните се иза стене за сваки случај...

ЈЕЛА: Видите ли их господине?

ТРИФУНОВИЋ: Више их осећам. Заклоњени су.

ПЕТРА: Јесу ли то они арлаукали?

ТРИФУНОВИЋ: А, ево их!..

ЈЕЛА: Мила мајко, колико их је?!..

ВИДА: Као тарабама смо ограђени!..

МИЛИЦА: *(Виче)*
Лазаре!..

ПЕТРА: Ђути, Милице!..

ПЕТАР: Не бојте се! Хоће да нас заплаше...

ЛЕПА: Све ће нас... Јао...

ПЕТРА: Не смеју они тек тако... Војска је овде...

ТРИФУНОВИЋ: Петре, Стојане, трком до својих. Будите војнике и припремите их!

Пејѓар и Сѓојан ѓирчећи одлазе иза сцене. Чује се команда и комешање иза сцене.

ТРИФУНОВИЋ: *(Осмѓѓра дољледом)*
Само стоје... Двојица силазе... Један је са бар-
јаком... Парламентарци... Аха...
(Гласно онима иза сцене)
Не пуцајте на ове што долазе!

ЛАЗАР: *(Иза сцене)*
Да неко није опалио!... Стрелѓаћу!... Видимо их,
господине!

На сцену улазе Мехмејѓ и Рамиз који носи бели барјак.

РАМИЗ: *(У дну сцене)*
Не пуцајте!... Хоћемо разговор!

ТРИФУНОВИЋ: Приђите!.. Приђите слободно... Шта хоћете?!

РАМИЗ: *(Док ѓрилазе)*
Ко је командир?!... Њега тражимо...

ТРИФУНОВИЋ: *(Идући им у сусрећ неколико корака)*
Ја сам командант!... Шта хоћете?! Ко сте ви?..

РАМИЗ: Људи, господине... Људи...Око Вас и пред Вама је народ Миридита.

ТРИФУНОВИЋ: Народ?... Шта хоће Миридите?

РАМИЗ: Да преговарамо, господине.

- ТРИФУНОВИЋ: *(Прилазећи им још мало)*
Да преговарате?... А о чему то, молим?
- РАМИЗ: *(Приближивши се)*
Да се склонимо мало. Господине...
- ТРИФУНОВИЋ: Пуковник, Трифуновић Добривоје... Кажите... Чему преговори...
- РАМИЗ: Да не гинете улудо, господине Добривоје...
- ТРИФУНОВИЋ: Трифуновић... Трифуновић за вас... Ваљда, да ви не гинете улудо...
- МЕХМЕТ: Па сад, господине Трифуновићу... Вама као пуковнику не приличи да тако говорите у ситуацији у којој сте...
- ТРИФУНОВИЋ: *(Љућииио)*
А у каквој смо то ми ситуацији, господине?
- МЕХМЕТ: Безизлазној. Надам се да сте свесни тога...
- ТРИФУНОВИЋ: То Ви мислите. Зато би да нас...
- МЕХМЕТ: Нисмо вас напали. Само смо вам се показали. Надам се да вас нисмо превише препали...
- ТРИФУНОВИЋ: Ви, изгледа, не познајете добро српске војнике?...
- МЕХМЕТ: Па сад... Да седнемо, господине. Седећи се трезвеније мисли...
(Седа на камен)
Дозволите да ја као домаћин овде први... Изволите и Ви...
- ТРИФУНОВИЋ: Ви сте код нас дошли, господине...
(Седа недалеко од њега)
- МЕХМЕТ: А, да. Извините. Ово је Рамиз, а ја сам Мехмет... Надам се да Вам је јасно да сте ви на нашем...
- ТРИФУНОВИЋ: Не спорим. Пролазимо само... Мирно...
- РАМИЗ: Кад сте слабији, мирно. Кад вас је више, отимате...
(Пољледа га љућииио)
- ТРИФУНОВИЋ: За друге не знам. Ми смо све поштено плаћали док смо имали чиме. Сад своју муку сами носимо...
- МЕХМЕТ: И ред је да се плати... Ред је...
- ТРИФУНОВИЋ: Ако мислите да са нама тргујете, узалуд сте дошли... Немамо шта да вам понудимо.
- МЕХМЕТ: Па, сад... Хоћете да прођете?

- ТРИФУНОВИЋ: Само то.
- МЕХМЕТ: И то мора да се плати, господине... Мора. Од Вас зависи да ли ће вам пут бити дуг или кратак...
- ТРИФУНОВИЋ: Ако одбијемо?
- МЕХМЕТ: Нећете проћи.
- ТРИФУНОВИЋ: Мислите?
- МЕХМЕТ: Знам. Гарантујем Вам.
- ТРИФУНОВИЋ: Претите ли то Ви, господине?
- МЕХМЕТ: О, не. Не претим Вам. Тврдим...
- ТРИФУНОВИЋ: Војска смо. То сте, изгледа, заборавили. Борићемо се...
- РАМИЗ: Да опростите, господине Трифуновићу... Јака сте ми војска кад из своје земље бежите...
- ТРИФУНОВИЋ: *(Љућиићо)*
Господине, не дозвољавам да тако... Ми се повлачимо, привремено...
- РАМИЗ: Не жестите се одмах...
- МЕХМЕТ: Рамиз је хтео да каже да нисте Ви у ситуацији да услове постављате. Ми смо, као људи, дошли да Вам предложимо поштену нагодбу. Видимо ваше муке, несрећу вашу...
- ТРИФУНОВИЋ: *(Иронично)*
Лепо је од Вас што то видите. Сад би да нам помогнете у нашем јаду. Да наплатите. Користите нашу несрећу...
- РАМИЗ: Рат је увек некоме несрећа а неком...
- МЕХМЕТ: *(Погледа га мрко)*
Људи смо. Да нисмо, ми би вас једноставно досад... Хоћемо да вам поштедимо животе, а да наплатимо штету коју нам чините вашим проласком. Поштено, зар не?
- ТРИФУНОВИЋ: Не разумем. Какву штету?
- МЕХМЕТ: За вама иду Швабе и Бугари. Њих нам у госте доводите. Госте које ми нисмо желели. Разумете, господине Трифуновићу?
- ТРИФУНОВИЋ: *(После крајикоѓ размишљања)*
Ни ми их нисмо желели... Нажалост...

МЕХМЕТ: Е, да нисте чачкали мечку... Но, то је ствар ваше политике... Ви, свакако, нисте криви за оно што Вам се сад дешава...

Преџовори се настїављају а њажња се ѡреноси на део сцене ѓде су жене.

ЛЕПА: Која дрскост! Слободно дођоше као да нам нису пут запречили...

ПЕТРА: Много их је. Осећају се јаким... Не би Добривоје трошио речи улудо.

СТАНА: Шта ли траже?

ЈЕЛА: Нешто сигурно хоће...

ВИДА: Да им дамо што морамо, ако морамо. Заледићемо се чекајући...

МИЛИЦА: Море, ја сам се ознојила...

ДУШАН: На сиротињу и немоћне и зец патку диже...

ПЕТРА: Коначно. Изгледа да су се договорили... Одоше разбојници...

Парламенїарци одлазе. Трифуновић осїаје да седи. Прилазе му сви официри.

ПЕТАР: Одоше... Шта су хтели, господине?..

ЛАЗАР: Зна се. Оно што Арнаути воле више од деце своје. Оружје...

МИЛАН: Коње...

ДУШАН: Јесте ли им казали да злата више немамо?...

ТРИФУНОВИЋ: *(Седи и ћуїи)*

ПЕТАР: Па, шта хоће, мајку им? Душу?... И она нам је у носу...

ТРИФУНОВИЋ: Ништа од тога, господо... Ништа...

ДУШАН: Нису нас тек тако, из забаве, опколили...

ТРИФУНОВИЋ: Питате шта хоће?

(С уздахом)

Господо моја, траже... хоће...

(Показује на жене)

Траже њих...

Сви ѓа ѓледају заїањено. Мук.

СТОЈАН: Шта траже?!

- ПЕТАР: Нисам Вас разумео...
- ДУШАН: Кога?!..
- ТРИФУНОВИЋ: Жене...
- ЛАЗАР: Жене? Које жене?
- МИЛАН: Чије?...
- ТРИФУНОВИЋ: Наше... Наше жене...
- ДУШАН: Шалите се, Трифуновићу?
- ТРИФУНОВИЋ: Зар је време за шалу, господо?...
- ДУШАН: И није...
- СТОЈАН: Они су луди. Стварно луди...
- ЛАЗАР: Моју Милицу?...
- ДУШАН: Удате су... Наше су... Јесте ли им то казали?
- ТРИФУНОВИЋ: Казао сам. Нудио им коње и оружје... Жене, само жене...
- ЛАЗАР: Да сам знао зашто су дошли?!..
- ТРИФУНОВИЋ: Шта би учинио, Лазаре?
- ЛАЗАР: Ни своје више не би видели!
- ТРИФУНОВИЋ: Мислиш да би тиме решио нашу муку?
- ЛАЗАР: Њихову бих, свакако...
- ДУШАН: Шта сте им Ви... На чему смо?
- ТРИФУНОВИЋ: Оно што је једино могуће, Душане. Да такве услове нећемо да прихватимо.
- ЛАЗАР: Нису се, ваљда, надали?
- ПЕТАР: А они?
- ТРИФУНОВИЋ: Они?... Размислите, рекоше, и... Видели сте – одоше.
- ЛАЗАР: Нека иду они у мајчину....
- МИЛАН: Значи, пробој...
- ДУШАН: Зар и од њих да гинемо?... Хајдемо да припремимо људе
(Полази)
- ТРИФУНОВИЋ: Не журите. Вратиће се они. Нисмо завршили разговоре. Нека војници прикупе снагу.

- ЛАЗАР: Ја бих да ударимо први. Да бомбама пут прокрчимо...
- ДУШАН: Да сачекамо... Можда ће попустити. Није ни њима до погибије. А можда ће се вратити они из командног кад виде да нас нема. Они отуда, а ми одавде...
- ТРИФУНОВИЋ: На помоћ нечију не рачунајте, господо. Наређење Команде је: "Ко се пробије, иде даље". Нема враћања...
(Стијојану)
Јесте ли видели некога из јединица што су пред нама?
- СТОЈАН: Само мртве...
- ЛАЗАР: Жене би наше, милосну им мајку. Мораће сами по њих да дођу!
- ПЕТАР: Еј, Србине, Србине, шта си дочекао!...
- МИЛАН: Јебем ти судбину нашу...
- ТРИФУНОВИЋ: Не очајавајте, господо. Не псујте... Увек постоји неки излаз...
- ЛАЗАР: (Иронично)
Постоји – да им дамо жене.
- ПЕТАР: Да није жена... Који ме ђаво наговори да је поведем...
- ЛАЗАР: (Имијира Милицу)
Са тобом, Лазаре, макар и у смрт – запела...
- СТОЈАН: (Имијира)
Нећу да ме Бугари силују...
- ПЕТАР: Бем ти домаћина који ни свој дом не може да одбрани...
- ДУШАН: Што на Церу не погинух, у својој земљи, да ову бруку не гледам. Зар са разбојницима да се натеземо. Море, бомбама пролаз начинити...
- ТРИФУНОВИЋ: Наш циљ је да што више живота сачувамо. Морамо још да преговарамо. Све да покушамо... Предлажем да сви преговарамо. Више глава мудрија одлука. Размислите док се они врате... Одморите се...

Душан ѿрилази жруѿи жена. После њега ѿрилазе им и осѿали. Само Трифуновић и Пеѿар осѿају да ѿихо ѿричају.

- ЛЕПА: Што сте се смркли, Душане, као да су Вам све лађе потонуле?
- ПЕТРА: Шта су то хтели Арнаути?
- ВИДА: Хоће ли нас пропустити без борбе, Душане?...
- ЈЕЛА: Што се онај мој задржава толико? Умрећемо од глади и зиме...
- МИЛИЦА: Колико траже?
- ДУШАН: Много... Много, драге моје... Траже немогуће.
- ПЕТРА: Шта то, Душане?..
- ДУШАН: Траже... Траже... Хоће... Вас би хтели...
- ЛЕПА: *(Весело, не верујући)*
Нас?!.. Јесам ли ја то добро чула, Душане?... Коју?
- ДУШАН: Све вас...
- ПЕТРА: И мене?
(Радосно)
И мене?!... Да се у овом нашем јаду насмејем...
- ДУШАН: И тебе, Петра... И тебе... Све вас...
- ВИДА: Шалиш се, Душане... Шерету стари...
- ПЕТРА: Изабрао си право време...
- МИЛИЦА: Све нас, кажеш?
(Смејући се)
Успело Вам је...
- ВИДА: Баш си ђаво...
- ДУШАН: *(Смркнуто)*
Ђаво је пред нама... И око нас. Не шалим се...
- Жене се смире и гледају га са неверицом.*
- ПЕТРА: Побогу, човече, реци нам истину. Шта заиста траже?
- ВИДА: Ти то озбиљно, Душане?
- ДУШАН: *(Слеже раменима)*
- ПЕТРА: И?...

- ЛЕПА: *(Још увек не верујући)*
Онај мој је, сигурно, једва дочекао...
- СТАНА: Како то они мисле? Жене. Па ми смо удате...
Боже, не могу да верујем!...
- ЈЕЛА: Шта се чудите. Чула сам да они жене купују...
- ПЕТРА: *(Још не верујући)*
На мени ће добро зарадити мој Добривоје...
- ДУШАН: Видим да ми још не верујете. Нисмо ни ми одмах поверовали Добривоју... Нажалост, то је истина.
Једини услов да нас без борбе пропусте... Захтев мимо памети... Немогуће га је испунити.
- Прилазе и остали официри. Покушавају да се шале.*
- СТОЈАН: Чуле сте?... Порасла вам је цена...
- ПЕТРА: Бога ми... Немерљива... Животи ваши...
- ЛАЗАР: Они би да се играју мачке и миша... Видеће ко је мачка...
- ЈЕЛА: Знају ли војници?
- ДУШАН: Кад дође време за то, казаће им се.
- ВИДА: Како ће они то да приме?
- ЛЕПА: Хоће ли се жртвовати?... Њихови животи су залог...
- ПЕТРА: Боже, како можете то да се питате?..
- ЈЕЛА: Све време су нам помагали... Вукли нас. Без њих бисмо...
- МИЛИЦА: Друго је то... Ово је, богами...
- ДУШАН: Не будалите, жене!... Моји су то људи. Знам их добро. Са њима сам од деветсто дванаесте... Петорица су гинула да једног рањеног извуку...
- МИЛИЦА: Друго је то. Шта смо им ми да би и због нас крварили?
- СТОЈАН: Мајке... Сестре...
- ЛЕПА: И они их имају. Њихове су остале у Србији да истрпе што се трпети мора.
- МИЛИЦА: А ми би да побегнемо од свега тога...
- СТАНА: Официрске жене, госпође, свој би образ да сачувају... Ето им га сад – казаће.

МИЛИЦА: Зар због њих да гинемо, а своје смо дома оставили...

ЈЕЛА: И биће у праву...

ЛЕПА: Зар због неколико сукања нас две стотине главама да плаћамо...

ЛАЗАР: *(Бесно)*
Доста! Не могу да вас слушам. Не каљајте нам људе.
(Официрима)
Смирите своје жене, господо, да их ја не...
(Милици)
Глас да ти више нисам чуо!

Свејџла се зајтамњују.

Кад се свејџло њојача, ѡрежоварачи седе, а млађи официри сџоје крај њих. Жене ѡихо разговарају док ѡрају ѡрежовори.

МЕХМЕТ: *(Вади дуванкесу и нуди дуван свима)*
Да запалимо по једну... Уз дуван се трезвеније мисли...

ТРИФУНОВИЋ: Хвала, не пушимо...

МЕХМЕТ: Штета. Добар дуван – скадарски.
(Док моџа цигару)
Цигара отвара путеве сваком разговору...

ТРИФУНОВИЋ: А Ви сте наш запречили...

МЕХМЕТ: Нисмо сасвим. Оставили смо пролаз. Од Вас зависи да ли ће се капија сасвим затворити.

ТРИФУНОВИЋ: Господине, рекао сам да су Ваши услови за нас неприхватљиви.

МЕХМЕТ: Нису то моји услови. Ја само преносим што они моји горе траже.

ТРИФУНОВИЋ: Јесте ли им пренели наше неслагање...

МЕХМЕТ: Јесмо... Јесмо, господине Трифуновићу...

ТРИФУНОВИЋ: И?..

МЕХМЕТ: Чуде се вашем неразумном противљењу. Ви као да не видите у каквој сте ситуацији. Ваш положај је, нажалост...

ТРИФУНОВИЋ: И?

- МЕХМЕТ: Рачунам да ћу Вас убедити и да ћете пристати...
Разумно би било...
- СТОЈАН: Никад!...
- ТРИФУНОВИЋ: *(Погледа га њојреко)*
- МЕХМЕТ: Искључивост, млади господине, ретко добро доноси...
- ЛАЗАР: А Ви нам то од срца желите...
- ТРИФУНОВИЋ: Наредниче, дозволите да ја водим преговоре!
- МЕХМЕТ: Млад је па жури... Ко хита саплетете се често.
(Трифуновићу)
Могу да разумем Ваше противљење. Као човек, могу. Као преговарач, не. Нисте у ситуацији да понудите нешто вредније за нас. Оружја имамо толико да десет година можемо ратовати. Коње и говеда нећемо моћи зимус да прехранимо. Злата и новца, више но лишћа у овим нашим горама. А и времена имамо на претек... Ви га, нажалост, немате. Вама се жури. И паметно је што журите. Снег тек почиње а снаге су вам на измаку. Људи гладни и преморени. Духовно отупели. Нахранисте сву дивљач вашим телима у овим нашим гудурама. Кажем, време вам није наклоњено... Ми не тражимо много. Додуше, можемо то што хоћемо и силом да узмемо.
- ЛАЗАР: Мислите?!..
- МЕХМЕТ: Не мислим. Убеђен сам. На жалост вашу, то је истина. Али, људи смо. Зашто да гинете узалуд? Мало ли вас је несрећа и овако снашло...
- ТРИФУНОВИЋ: Знате ли Ви чије жене искате?
- МЕХМЕТ: Жене... Само жене. Тако ми Бога, не знам... Ваше, српске...
- ЛАЗАР: *(Узбуђено)*
Моју жену, бре!.. Моју!... И његову!.. И његову!
Наше! Официрске жене!
- МЕХМЕТ: Жао ми је што су баш ваше... Додуше, мени није потребна ни једна...
(Показује на висове)
Они их траже...

- РАМИЗ: Ми само преносимо...
- МЕХМЕТ: Жена је свачија и ничија...
- ЛАЗАР: Како рече, Бога ти?!...
- ТРИФУНОВИЋ: Смири се, Лазаре!
- МЕХМЕТ: *(Иронично)*
Скаче а ни корачати не може... Греши, Бога ми, греши...
- ЛАЗАР: Ти ћеш још и да ме саплићеш!..
- ТРИФУНОВИЋ: *(Преићећи)*
Лазаре!... Наређујем ти...
- СТОЈАН: Нећете их добити док смо ми живи...
- ТРИФУНОВИЋ: *(Љубићийо)*
Стојане! Молим Вас...
- МЕХМЕТ: *(Мирно)*
Сила Бога не моли, господо официри. Ми имамо и силу и вољу. Нудимо вам боље, а ви се још љутите. Хоћемо у миру да се договоримо, да не гинете.
(Лазару)
Јурите свој реп, господине...
- ТРИФУНОВИЋ: Гинућете и ви, будите сигурни...
- МЕХМЕТ: Грешите, господине пуковниче. Камењем би и деца наша могла да вас... А не људи са оружјем. Иза сваког камена је бар по један добар стрелац. Врапца у лету скидају...
- ДУШАН: Бивали смо ми и у тежој ситуацији. Није нам ово прво окружење.
- МЕХМЕТ: У оваквом лонцу сигурно нисте били. Поклопац је над вама. Можемо да вас крчкамо до задњега. Не, немојте да се љутите. Није то претња. Кажем, жао ми је што сте у таквој позицији. Добри сте људи, видим... Али, боље ви него ми.
- ТРИФУНОВИЋ: Наше жене су друге вере...
- РАМИЗ: Жена веру нема...
- ПЕТАР: Е, видите, ове имају!
- МЕХМЕТ: Мислите? Сигурни сте?... Вера њихова је вера онога коме припадају. Чију децу роде.
- ДУШАН: Оне већ имају нашу децу. Српску...

- РАМИЗ: Имаће и нашу, арнаутску...
- ЛАЗАР: *(Бесно. Хваїа се їишиїоља)*
Јебем ти сунце арнаутско! Ти ћеш... Мени у лице...
- ДУШАН: *(Хваїа га за руку)*
Лазаре! Шта ти је, човече?!... Нека лаје...
- ЛАЗАР: *(Мирније)*
Срце ћу да му...
- МЕХМЕТ: *(Мирно као да нишиїа није чуо)*
Много Вам је непромишљен наредник. Стићи ће брзо своју сенку...
- РАМИЗ: Нисте у ситуацији да вређате и претите, господине.
- ТРИФУНОВИЋ: Ви не изазивајте.
(Сїојану)
Идите са Лазаром и објасните војницима шта се од нас тражи. Припремите их за борбу.
(Кад ови оду)
Морате да разумете моје људе...
- МЕХМЕТ: Преговори су мучан посао, поготову за онога ко није у прилици да услове поставља. Ви се спремасте за погибију. Грешите, господине. Боље је, ма колико било мучно, и данима преговарати него... Смрт има времена неограничено. Може да сачека...
- ТРИФУНОВИЋ: Видим, господине Мехмете, Ви не размишљате о времену, које ће уверен сам брзо доћи, кад ћемо ми бити ти који ће постављати услове.
- МЕХМЕТ: Кад буде...
- ТРИФУНОВИЋ: Наплатићемо вам ову уцену дебело...
- МЕХМЕТ: Не сумњам. И ја бих...
- Преговори їрају а їажња се їреноси на жене.*
- ВИДА: Докле ће све ово да траје? Уби ме чекање...
- СТАНА: Не попуштају разбојници...
- ЈЕЛА: Они хоће да их понизе. Сами да нас предају...
- МИЛИЦА: Зашто ли се мој Лазар пиштоља хватао? Луда моја... Куд оде?...
- ПЕТРА: За нас се боре, а ми као...

- СТАНА: Чекамо као овце пред кланицом...
- ПЕТРА: Море, ја нећу! Идем до њих. Нека Арнаути виде кога би то...
- МИЛИЦА: Немој, Петра, наљутиће се Трифуновић. Мушка су то посла. Да им не отежавамо...
- ПЕТРА: Бога ми, ја тако не мислим...
(Одлази одлучно)
- ВИДА: Петра!?
- СТАНА: Пусти је, Видо, нека им каже своје...
- МИЛИЦА: Она би преко људи... Какво поштовање...
- ЛЕПА: У праву је. Ваљда, се и ми питамо...
- Пажња се ѿреноси на сцену где су ѿрежоварачи.*
- МЕХМЕТ: Док преговарамо ви сте безбедни. Ни длака с главе не сме да вам фали. Невреме, нажалост, не можемо спречити. Ви, господо, само губите драгоцене сате колебањем... Иде још један преговарач.
(Шаливо)
Надам се да је разумнији...
- ПЕТРА: Господине пуковниче, опростите што сам себи дала слободу да се у војничке ствари мешам. Нека и нас чују разбојници...
- ТРИФУНОВИЋ: (Гледа их ућићно)
Чули сте, господо, шта госпођа хоће...
- РАМИЗ: Код нас кокошке не кукуричу...
- МЕХМЕТ: (Покрећом руке за ѿрекине. Досћојансћивеним жесћиом)
Кажите, жено...
- ПЕТРА: (Рамизу)
И код нас у Србији, кокошке не кукуричу, али бар носе јаја, што се за Вас не би могло рећи...
- МЕХМЕТ: (Насмеје се)
Жестока језика, тако ми Бога...
- ТРИФУНОВИЋ: Петра!
- ПЕТРА: Хоћете нас?
- МЕХМЕТ: (Поћврдн лавом)
- ПЕТРА: Зар смо вам ми вредније од оружја и злата?

- МЕХМЕТ: *(Одобрава)*
- ПЕТРА: Шта ћемо вам као робиње?
- МЕХМЕТ: За нас је жена немерљиво благо које ми љубо-
морно чувамо и пазимо. Изузетно ценимо и по-
штујемо...
- ПЕТРА: Ако нас силом будете добили, наше душе биће са
њима, нашим мужевима.
- ТРИФУНОВИЋ: Шта то причаш, Петра? Сви ћемо да изгинемо али
вас нећемо...
- ПЕТРА: Знам, Добривоје. Хоћу да знају и они да нас
никада неће имати...
- МЕХМЕТ: *(Са смешком, самоуверено)*
Мислиш?... Ништа се тако брзо, изненада, не ме-
ња као време и женско мишљење.
- ПЕТРА: Мрзимо вас и увек би вас мрзеле, арамбашо...
- МЕХМЕТ: *(Мирно)*
Сад, знам. Верујем... Љубав и мржња су сестре
близнакиње. Тешко их је разликовати... Зашто
нас мрзите? Ми вам нудимо спас. Ви то још не
схватате, изгледа...
- ПЕТРА: Нудите нам ропство, човече...
- МЕХМЕТ: Спас, жено... До мора, где сте се запутили, има још
много планина и заседа. Мало ко ће од вас тамо
стићи по овој зими са снагама које су вам на
измаку. Жене сигурно неће издржати. Штета је да,
тако лепе, улудо пропадну. Ми вас, жено, спасава-
мо а ви своје мужеве и њихову војску. Ако нам
припаднете, њима су путеви отворени и безбедни
до Скадра и даље. Поштено, зар, не жено.? Од вас
зависи. Узалудна смрт мушкараца или живот сви-
ма...
- ПЕТРА: Користите нашу тренутну ситуацију. Трагедију
нашу... Па, где нестале чувено арнаутско вите-
штво о коме сам слушала и којим се ви дичите и
поносите?
- МЕХМЕТ: Вук на овцу своје право има, а лисица на кокошку.
Тако каже наш закон. Да није тако зар би смо
преживели у овим гудурама?

- ДУШАН: Могли бисте овде и главе своје да оставите...
- МЕХМЕТ: Једна глава не може да замени две стотине...
Толико вас је... Ми смо дошли да преговарамо.
Преговарачи се не убијају. То је закон код људи
који имају части.
- ТРИФУНОВИЋ: Свакако, свакако, Мехмете. Душан то онако...
Знате ли Ви да ако се не прикључимо данас
главнини која је пред нама, они ће се вратити.
Знаће да смо спречени...
- МЕХМЕТ: Неће, господине. Нико се неће враћати да вам
помогне. Погледајте горе. Лево од оног дрвета...
Шта видите... Коња. Коња, господине, Трифу-
новићу. Знате ли чији је то коњ?... Пуковника
Душана Туфегѓића... А ова сабља Вам је веро-
ватно позната
(Показује му сабљу)
Његова је...
- ТРИФУНОВИЋ: Његова...
- МЕХМЕТ: Њих су наши, јуче, у Блиништу разоружали.
- ПЕТАР: (Не издржи)
Ух, небо вам...
- РАМИЗ: А њих је било много више... Схватате?
- МЕХМЕТ: Договорили смо се... и прошли су. Додуше, олак-
шани мало, растерећени али живи.
(Пејѓри)
Чула си жено. Надам се да си разумела.
- ПЕТРА: (Ушучено)
Схватила сам... Разумела сам, арабашо...
- МЕХМЕТ: Видите, увек постоји шанса да се људи нагоде.
Мудрост је не пропустити праву прилику. Ми
своју, ви вашу... Она је разумела...
- ТРИФУНОВИЋ: Казала си своје, Петра. Иди сада и не брините.
Док је нас...
- ПЕТРА: (Замишљено, више за себе)
Знам, знам.
(Одлази ѓођнује ѓлаве)

*Сѓојан и Лазар су ѓишли су, ѓосле обиласка војске, док је Пејѓра
разговарала, женама и са њима ѓричају. Жене радосно коменѓи-
ришу.*

- СТОЈАН: А ви сте посумњале у њих...
- СТАНА: У страху се често грешим...
- ВИДА: Шта ли им је Петра казала? Одужио јој је пут до нас...
- МИЛИЦА: Није њено било да се меша. Има ко о нама да брине...
- ПЕТРА: *(Прилази им)*
- ВИДА: *(Да је обрадује)*
Јеси ли чула, Петра? Војници су одлучили..
- ЛЕПА: *(Са заносом)*
Боже, пожелела сам да су ми руке толико велике да могу све одједном да их загрлим!
- СТАНА: Вриштала бих!..
- МИЛИЦА: А ми грешнице – посумњале. Где ће нам душе...
- СТОЈАН: *(Лазару)*
Идемо да Трифуновићу кажемо да смо спремни за пробој!
- Одлазе.*
- ЈЕЛА: Сви би да умру за нас...
- МИЛИЦА: Браћа наша... Кожа ми се жежи!
(Плачно)
Не могу сузе да задржим.
- ЈЕЛА: Што си се ти, Петра, тако смркла? Па, није све тако црно...
- ПЕТРА: *(Резигнирано)*
Тужно је... Болно тужно, драге моје. Чему толика радост у вама?
- ЛЕПА: Боже, Петра, како да се не радујемо?
- ВИДА: Петра још није схватила...
- ЈЕЛА: Уз нас су сви, Петра!
- ПЕТРА: Е, драге моје, разумела је Петра... Добро је разумела. Зато се и чудим вашој радости. Радујете се њиховој решености да за нас умру. Да умру! То сте у свом одушевљењу заборавиле... Да умру, схватате ли?!
- ЈЕЛА: Да умру?... Како да умру...
- ЛЕПА: Да се боре, Петра... Да се боре...
- ПЕТРА: Да добровољно оду у смрт. Зар сте слепе? То неће бити борба. Биће то касапница, драге моје...

- СТАНА: Мислиш?...
- ПЕТРА: Борба је кад неко има шансу да преживи, кад и они с друге стране гину. Овде ће бити кланица ако ништа не предуземо ми, жене. Зар не видите да смо у лонцу. Поклопац је над нама, како рече онај хајдук. Могу да нас крчкају до задњега...
- СТАНА: Зар је тако црно, Петра?
- ПЕТРА: Црно, Стано, да црње не може бити... Видите и саме. Нигде заклона. Као на тигању смо им. А ми њих и не видимо.
- ЈЕЛА: Боже, нисам тако мислила...
- МИЛИЦА: Јело, сестро, само смо им невољу на врат натовариле...
- ВИДА: Боље да сам у Србију остала...
- СТАНА: Да нас није, оружјем би се откупили
- ПЕТРА: Да нас није?... Шта сад можемо? Ту смо. Кртице да смо у смрзлу земљу не можемо...
- ЈЕЛА: Шта да урадимо?.. Да спречимо...
- МИЛИЦА: Да нас није...
(Изненада)
Ако нестанемо! Тад би их пустили, свакако...
- ВИДА: Како? Како то мислиш - да нестанемо, Милице?
- СТАНА: Мислиш да би прошли?
- ЛЕПА: Па, нас траже...
- МИЛИЦА: Да се убијемо, Видо...
- СТАНА: Боље мртве, него да им се дамо. И ја сам на то помишљала...
- ЈЕЛА: Ја се олова плашим. Пре бих отров попила...
- ЛЕПА: Не бих могла руку на себе да дигнем. Кукавица сам... Нека ме мој човек убије...
- ВИДА: Руке његове...
- МИЛИЦА: Да им кажемо? Нека нас наши...
- ЈЕЛА: Не бих могла да гледам. Нека нас у сну...
- СТАНА: Ти, Петра, ћутиш... Не слажеш се? Бојиш ли се смрти?
- ПЕТРА: Бојим. Ужасно се бојим... Видим, све би ви да умрете.
- СТАНА: Боље тако него са онима у постељу...

- ПЕТРА: Све би да се жртвујете?
- МИЛИЦА: И они би због нас умирали... Чула си...
- ПЕТРА: Размишљала сам и ја. Пробала сам да без емоција. Рационално, мање женски... Са стране, боље речено, сагледам тренутак у коме су нас судбина и Бог довели. Све би сте пре изабрале смрт него... Само да част своју сачувате.
- ЛЕПА: Нема нам друге...
- ПЕТРА: Женска логика. Зар не схватате да би их због нас поштедели. Без нас...
- ЛЕПА: Стварно! Шта ћемо им мртве?
- ЈЕЛА: Ако хоће да живе, морају нас дати... Боже!
- ПЕТРА: Знамо да неће... Браниће наше образе... За шест чистих образа, две стотине смрти. Вреди ли наш понос толико живота, сестре моје?
- ЛЕПА: А љубав? На љубав нашу си заборавила, Петра.
- СТАНА: Част нема цену...
- ВИДА: Заклела сам се Богу да ми Душан буде једини.
- ПЕТРА: Драге моје, све смо се ми пред олтаром заклеле... Знаш.
- МИЛИЦА: И?..
- ПЕТРА: Све би да сачувамо част и образ?
- ЈЕЛА: Њега сад једино имамо.
- ПЕТРА: Волиш ли Петра, Јело?
- ЈЕЛА: Зар бих овде била? Зар бисмо пошле с њима да их не волимо?
- ПЕТРА: И?... Зато што их волимо бирамо нашу и њихову смрт. Зар је то љубав, Јело?
- МИЛИЦА: На шта циљаш, Петра?... Сумњаш ли?
- ПЕТРА: Сачекај, Милице, чућеш... Ако их стварно волимо, у шта не сумњам, морамо да их сачувамо. Да нам живе. Да не говорим о осталим животима које бисмо понеле на своју душу. Наше домаћине да сачувамо!
- СТАНА: Како?.. Како то мислиш, Петра?
- ВИДА: Може ли се то, Петра?

- ПЕТРА: Може, ако се хоће...
- МИЛИЦА: Како?... Како, кажи...
- ПЕТРА: Како? Једноставно... Да се жртвујемо...
- МИЛИЦА: Ми то и хоћемо. Изабрале смо смрт... нашу смрт...
- ПЕТРА: Није мудрост умрети, Милице!... Не смрт. Животом да сачувамо животе!
- МИЛИЦА: Животом?... Ти би Петра...
- ВИДА: Не разумем...
- МИЛИЦА: Она би да се Арнаутима дамо, Видо!... Па ти, Петра, Добривоја ниси никад ни...
(Нагло ућуши)
- ПЕТРА: Реци слободно. Заврши, Милице... Ниси никад ни волела Добривоја кад можеш тако што и да замислиш. Е, видиш, Милице, волим га толико да за њега могу и да се понизим, да образ свој укаљам, како ћеш ти помислити. Хоћу да мој Добривоје и остали живе! Нећу да било ко гине због моје части и поштења... Што ме гледате тако? Нисам још, хвала Богу, разум изгубила. Размишљала је Петра... Размишљала и схватила...
- МИЛИЦА: Ја, Петра...
- ПЕТРА: Не љутим се на тебе, Милице. Страх вас је паралисао да трезвено процењујете. Ја руку на себе не могу да подигнем. Неће ме ни мој Добривоје, као што ни ваши мужеве неће вас да, повреде... Хоће ли нека од вас да ме ове несреће спаси?... Неће...
- ВИДА: Нисам тако размишљала. Очај ме је ошамутио...
- ПЕТРА: Зар не видите да ће доћи до борбе у којој ће сви изгинути а ми ћемо, опет, морати са Арнаутима као робље.
- ЛЕПА: О, Боже, и то је могуће...
- СТАНА: Сестро мила, ја не могу ни да замислим...
- ПЕТРА: А ти немој да замишљаш, Стано. Препусти се судбини. Сети се само Оливере, ћерке Царице Милице, зар је њој било до турског харема?... Зар је мало жена које су се жртвовале за спас нечији?
- ВИДА: Жене смо - проклетнице... Самим својим рођењем...
- ЛЕПА: Како?.. Како преживети?..

- ЈЕЛА: И они су људи... Поштују жену... Чула сам...
- МИЛИЦА: И купују... И отимају...
- ЛЕПА: Али, како?
- ВИДА: Изгледа, како се мора, Лепа...
- ПЕТРА: Ставите на тас па вагајте. На један, вашу част и страхове, а на други животе свих. Па који претегне код вас. Ја сам већ извагала...
- МИЛИЦА: Да вагамо, кажеш? Лако је рећи, али... Не могу... Не могу!...
- ПЕТРА: Мораш. Мораш, Милице... Морамо ако их волимо онолико колико мислимо да их волимо...
- СТАНА: Никада му то нисам рекла, а ни о мени. Сад бих му...
- ПЕТРА: Погледајте ову младеж око нас. Наша су то браћа која би због нас и у пакао. Замислите лелек њихових мајки и црне мараме по Србији... Колико још нерођене деце спасавамо? Унукe и праунукe!... Разгранајте то у мислима...
- МИЛИЦА: Хиљадиће се...
- ПЕТРА: Колико уздрхталих девојачких срца их чека...
- ЈЕЛА: А ми смо радост тела већ осетиле...
- ЛЕПА: Не могу... Не могу! Ви можда и можете, ја не могу.
- ПЕТРА: Мораш и ти!... Зар је нашим бабама било лакше под Турцима?
- ЛЕПА: Знам, Петра, али не могу... Ни да замислим не удем...
- ПЕТРА: Ми смо већ њихове. У њиховим смо рукама. Зар их већ не осећате? Од њих не можемо побећи. Дај бар да се искупимо. Да скупо продамо своју слободу. Лакше ће нам бити у души кад знамо колико смо живота сачували. Као да смо толико деце родиле. Па, од тих мисли ћемо живети у ропству лакше. То ће нас држати. Схватите; и Србија нам је у ропству. Наше мајке и сестре наше...
- МИЛИЦА: Али, то није исто...
- ПЕТРА: Не знамо то ми. Можда им је још теже. Њих пред децом и старим родитељима силују. Сетите се само шта су Швабе у Мачви чиниле. Па, од кога ми и због чега бежимо?

- ВИДА: Од судбине се не може побећи...
- СТАНА: Славе ми, Петра је у праву...
- ЛЕПА: Ђути, Видо. У срце ме погађају њене речи, али, не могу...
- ЈЕЛА: *(Показује на њређовараче)*
Замајавају их Арнаути... Оде нам дан...
- СТАНА: Нека иде. Боље дан него глава...
- ЛЕПА: Ја то нећу моћи да преживим, верујте ми...
- ПЕТРА: Хоћеш... Хоћеш, Лепосава. Као и све ми. Жене су као мачке. Сто живота је у нама. Морамо. А кад морамо, и можемо. У име живота... За животе. Заборавите на осећања.
- МИЛИЦА: Лако је теби да тако... Ти и Добривоје сте утрошили добар део живота. Ја и Лазар смо се тек... Боже...О чему то!..
- ПЕТРА: Лако? Мислиш, Милице, иживели смо своје! Вараш, вараш се, дете моје. Године су нас везале везом коју ти сад не можеш ни да наслутиш. Везала нас је оданост која је јача од младалачке љубави. Љубав је више страст тела. Наша мала обмана. Оданост је нешто трајније и дубље.
- ЛЕПА: Оданост? Ха, каква замена, изговор за угашену ватру!..
- ЈЕЛА: Боже, о чему ви сад расправљате? Јесте ли при себи?... Изабрале сте прави тренутак...
- МИЛИЦА: Не могу да је схватим. Да се тако лако... Да тако лако доноси одлуку, као да Добривоја и нема. Не питајући шта он... Може, али не у наше име.
- ПЕТРА: Зар мислиш да би нам наши мужеви одобрили? Ми морамо мимо њих. Због њих, схватате ли?!
- СТАНА: Шта ја да радим?... Тешка сам...
- ВИДА: *(Као и све, ѓледа је изненађено)*
Трудна? Зар си трудна, Стано?
- СТАНА: *(Сћидљиво)*
Четврти месец...
(Тихо)
Четврти...
- ПЕТРА: Зна ли Милан?

- СТАНА Не. Нисам смела да му кажем. Не би ме повео са собом.
- ПЕТРА: Добро је. Боље да не зна.
- ЛЕПА: Кажи му сад.
- ПЕТРА: Немој му говорити... Разлог више да живите...
- СТАНА: А дете?... Кад дође... Ако...
- ПЕТРА: Кад се роди?.. Мораћете га љуљати...
- ЈЕЛА: Зар то није злочин према Милану? Може да погине и да никад не сазна да је дететом свој живот продужио...
- ПЕТРА: Зашто му живот сад отежавати? Ни досад није знао...
- ВИДА: Боже!... Има ли те, Боже!... Шта ће наша деца мислити о нама? Јеси ли о томе размишљала, Петра?
- ЈЕЛА: Сад сам срећна што их немамо. А толико смо их Петар и ја желели!...
- ПЕТРА: Деца ваша су мала. Може им се рећи да сте далеко... Негде на лечењу... Да сте мртве, умрле, погинуле... Било шта... Моја су поодрасла, Добривоје ће морати истину да им каже. Да им објасни...
- ВИДА: Може ли се то објаснити, Петра? Неће нам никад опростити...
- ПЕТРА: Можда неће док су мали, Видо. Кад одрасту и стасају, схватиће нашу жртву. Разумеће да је то био једини начин да се преживи.
- ЛЕПА: Ко ће им објаснити ако мој Стојан, не дај Боже, погине? Рата ће тек бити...
- ПЕТРА: Преживеће неко, ваљда. Испричаће... А ако нико не претекне, ништа, као да се није ни десило.
- СТАНА: Зар мислиш да се никад из ропства не вратимо?
- ПЕТРА: Гледала сам најцрњу могућност. Али, ако сви ови људи остану у животу, имаће ко да нас ропства спаси. Ако сви изгину сад, за нас се неће ни чути. Кад се вратимо саме ћемо објаснити својој деци и другима.
- ЈЕЛА: *(Сїресе се као у ѓрозници)*
Ја не могу да замислим... Не могу... Ни живот са њима, а још теже повратак својима после свега.
- ВИДА Мислиш ли, Петра, да би нас они пожелели опет ако се саме дамо?

- ЈЕЛА: Неко ће рећи, курве, једва чекале. Оставиле своје мужеве да своје главе спасу... Знаш какав је наш свет.
- ПЕТРА: Знам. Нека и тако буде... Ми знамо. Знаће и ови људи што су са нама. Зар је то мало?
- МИЛИЦА: Жене смо... А деца? Можемо децу са њима да изродимо. Боже, о чему ја сад...
- ПЕТРА: Па, сад? Морате да се чувате... Може да се деси. Не узимају нас само да им служимо.
- МИЛИЦА: Силоваће...
- ПЕТРА: Силоваће... Па, као силоване. Шта друго да вам кажем.
- ЈЕЛА: Ја ћу да се убијем...
- ЛЕПА: Боље у смрт...
- ПЕТРА: И ово је наша смрт, али не бескорисна. Мислите ли да ја ово предлажем зато што ми је... Разум ми говори. Да жртва има смисла...
- ЈЕЛА: Боже, научи ме, Боже, како да се одлучим...
- СТАНА: Хоће ли ми Он опростити?
- ПЕТРА: Не може Бог о свему сам да одлучује. Дао нам је разум да га користимо. Искушава нас сад. Уразумите се. Процените. Не желим да на вас вршим притисак. У истом смо лонцу, на истој ватри.
- МИЛИЦА: Волела бих да Лазара сачувам. И остале, превелика је цена...
- ПЕТРА: Зар постоји цена за живот? Велики је то улог, Милице. Замисли да смо се развеле. Они иду својим путем, а нас судбина гура другим.
- ЈЕЛА: Није то исто...
- ПЕТРА: Није, Јело. Знам, знам... Само тражим речи... Тражим да олакшам вама... и себи. Проклетство! Жене овако што не би умеле да смисле. Судбино!... Проклета женска судбино!...
- ВИДА: Петра, зар и ти? Немој...
- ЈЕЛА: Плачеш?!...
- ПЕТРА: Не плачем, Јело...
- ЈЕЛА: Видим ти сузе...
- ПЕТРА: Ветар... Ветар, Јелице... Душа ми се следила...

- ЈЕЛА: Плачеш... плачеш..
- ВИДА: Јебем те животе!...
- ПЕТРА: *(Смири се)*
У пауковој смо мрежи. На коју страну да кренемо?.. Нека се, бар, они извуку. Шта нам могу? Само нам тела могу узети... Стегните срце.
- ЛЕПА: Чини ми се препућиће ми...
- МИЛИЦА: Излудећу...
- ПЕТРА: Не оклевајте. Одлучите се. Време нам измиче. Ови наши несретници су се, на зло себи, одлучили.
- ЈЕЛА: Где ће нам душе ако те не послушамо?
- ВИДА: Ко ће толико смрти на својој савести да носи?
- СТАНА: Како да издржим Миланов поглед ако те послушам?
- ЛЕПА: Како да им објаснимо?
- ПЕТРА: Ја сам овако одлучила. Једина могућност да погибију спречимо је да све пристанете. А част? Част је у нама. У нашим срцима. Част је у нашој жртви. У неминовности њеној. Жена је да даје живот и да се за њега бори по сваку цену. Жена је њива која даје а не узима. Она је свачија и ничија. Своја најмање... Размислите. Жртвујући се доказујемо нашу љубав и оданост изнова онима које волимо...
- СТАНА: Да ли ће они то тако да схвате?
- ПЕТРА: Није време да сад о томе размишљамо. Ако нас воле онолико колико ми њих, схватиће... Јесте ли се одлучиле?

Гледају се немо док завеса полако њада.

ДРУГИ ЧИН

Сцена: Арнауѿска кућа озрађена високом озрадом. Кайија се резом заѿвара изнуѿра. Кайицик који ѿвезује суседна дворѿиѿа. Велика соба намеѿиѿена јасѿѿуцима и засѿрѿа ћилимима. Прозори окренуѿи дворѿиѿу. Решеѿке на ѿрозорима. Једна враѿа из собе воде у друђу ѿросѿѿорију, а сѿеѿенице у собу на сѿраѿи. Соба на сѿраѿу је сѿаваћа и у ѿом сѿѿилу је намеѿиѿена. Засѿѿори на свим ѿрозорима. У великој “дневној” соби софра за ѿслужење и ѿолице са ѿѿѿребним ѿѿѿбором. Пушка окачена о клин на зиду и лампа ѿеѿролејка. Средње имућно домаћинсѿѿво.

Када се завеса ѿодиђе, Жена сређује собу. Ради ѿо без воље и ѿолако. Повремено уздахне и неѿѿѿо ѿрича себи у браду. У соби на сѿраѿу несѿѿрѿљиво шеѿа Ахмеѿ. Гледа кроз ѿрозор а ѿѿѿом силази низ сѿеѿенице.

АХМЕТ: *(Нервозно)*

Још ниси средила?!

ЖЕНА: *(Ужурбано, са сѿѿрахом)*

Јесам... Јесам...

АХМЕТ: *(Прекорно, гадљиво)*

Пих... Вучеш се као пребијена кучка...

ЖЕНА: *(Бојажљиво)*

Зашто?... Зашто. Ахмете?... Зар ти ја више нисам добра?

АХМЕТ: Куш!... Гледај своја посла...

ЖЕНА: Пет синова сам ти родила... А ти...

АХМЕТ: *(Љуѿѿѿѿо)*

Рекох; језик да увучеш!...

ЖЕНА: Бог ће те казнити...

АХМЕТ: *(Заѿреѿѿи руком)*

Глас да ти више нисам чуо!.. Донеси чај!

ЖЕНА: *(Молећиво)*

Немој, Ахмете... Зар си све заборавио?... Друге је вере она.

АХМЕТ: Ту да си, а да те нема!... Иначе...

(Злобно)

Вера?... Жена и вера... Мислиш ли ти да ја не знам да се у потаји и даље крстиш?... Иди!

- ЖЕНА: *(Одлази у друґу простиорију)*
Ахметї размешїа јасїуке. Гледа задовољно по соби. Чује се луїа на улазној кайџи. Журно одлази. Скида резу. У дворишїе улазе Мехметї и Милица. Милица је обучена у арнауїтску ношњу, лица покривеноґ ферецом. Док се Ахметї и Мехметї поздрављају, она сїоји по сїрани и зледа око себе. Улазе у собу. Ахметї радознано зледа у Милицу, одмерава је и процењује. Седају на јасїуке док Милица осїаје наред собе да сїоји..
- МЕХМЕТ: Довео сам ти је... Њу си хтео?
- АХМЕТ: *(Показује Милицу да скине ферецу)*
- МИЛИЦА: *(Скида вео)*
- АХМЕТ: Њу.
- МЕХМЕТ: Добро си одабрао, аферим...
- АХМЕТ: Добро и тражиш.
- МЕХМЕТ: *(Хвалисаво)*
 Роба сама говори
(Показује Милицу да се окреће око себе)
- МИЛИЦА: *(Сїоји и зледа их уїлашено)*
- МЕХМЕТ: Окрени се... Нека види човек шта добија.
(Милица и даље сїоји)
(Усїаје. Прилази јој и окреће је)
 Једра... Млада... Здрава... Плавуша. Ова лепота нема цену, Ахмете. Чиним ти као пријатељу...
- АХМЕТ: Чиниш
(Удари дланом о длан)
(Резиґнирано)
 Много ми чиниш...
- ЖЕНА: *(Улази носећи ибрик са чајем. Засїаје збуњена, зледа у Милицу)*
- АХМЕТ: *(Накашје се)*
- ЖЕНА: *(Ужурбано послужује. Повлачи се у уґао и чучи)*
- АХМЕТ: *(Показује јој руком да иде)*
- ЖЕНА: *(Одлази полако)*
- АХМЕТ: Много је, брате, много.
- МЕХМЕТ: Није... Погледај је... Као роса... Циклама...
- АХМЕТ: Немам толико...
- МЕХМЕТ: Сачекаћу... Пријатељи смо. Прикупи...

- АХМЕТ: Друге је вере... Језик не зна...
- МЕХМЕТ: Научиће...
(Показује на враѿиѿа собе)
Како је она... Ако ти се не...
- АХМЕТ: (Ужурбано)
Не. Не кажем то...
- МЕХМЕТ: Имам купца...
- АХМЕТ: (Вади кесу из ѿојаса и даје му)
Остало ћу скупити... Пала цена и стоци и оружју...
- МЕХМЕТ: И глава је пала. Шта ћеш, рат је... Идем сад.
(Усѿијаје)
Пази је. Немој да као она што је... Па после да новац тражиш назад.
(Милицѿи)
У добрим си рукама... Сад од тебе зависи...
- МИЛИЦА: (И даље сѿиоји на сред собе и гледа их са сѿѿрахом)
- АХМЕТ: (Усѿијаје и ѿраѿиѿи Мехмеѿиѿа до кѿиѿије. Поздрављају се)
- МЕХМЕТ: (Пре него изађе из дворишѿиѿа)
Жена ти је као мачка, мој Ахмете. Ако је често мазиш, тако ми Бога, има стално да ти преде...
(Одлази)
- АХМЕТ: (Улази у кућу. Удара дланом о длан)
- ЖЕНА: (Улази журно)
- АХМЕТ: (Жени)
Дај јој нешто да једе... И пази је...
- ЖЕНА: (Клима главом у знак да разуме)
- АХМЕТ: (Полази. Са ѿраѿа)
Нађи јој неко лепо име...
(Одлази кроз кѿиѿиѿик)
- ЖЕНА: (Гледа радознано у Милицу. Обилази око ње. Показује јој руком да седне на јасѿѿуке)
- МИЛИЦА: (Сѿиоји и даље на сред собе)
- ЖЕНА: (Слећне раменима. Одлази у друзу ѿросѿѿорију и одмах се враћа са јелом кога сѿѿавља на софру. Повлачи се у угао и седи. Буѿиѿи)
- МИЛИЦА: Где сам?... Које је ово место? Кажѿи ми...
- ЖЕНА: (Узима неке сѿѿѿвари и шије их, сече и ћуѿиѿи)

- МИЛИЦА: Молим те, кажи ми... Умеш ли, жено, да говориш?... Знаш ли где су остале Српкиње?... О, Боже! Шта ме снађе... Пре три дана су нас довели. Кажи нешто жено!
- ЖЕНА: *(Ради своје као да је не види)*
- МИЛИЦА: Жена си... Мајка си нечија... Моја је твојих...
- ЖЕНА: Куш!
(Тихо, кроз зубе)
Куш, кучко...
- МИЛИЦА: Хвала ти боже!... Зашто куш?... Шта сам ти учинила?... О, Боже мили...
(Прилази њрозору. Гледа на њоље)
Као у затвору... Црна је...
- Чује се луѓа каиџе. Улазе Ахмeй, Рамиз који носи шаркију Улази у собу.*
- АХМЕТ: *(Покрећом руке њоказује жени да изађе)*
- ЖЕНА: *(Скуйља своје сївари на којима је радила и одлази у друѓу собу)*
- АХМЕТ Седи Рамизе... шта кажеш?
(Обилази око Милице)
Добра?...
- РАМИЗ: *(Седајући)*
Најбоља... Да си им видео мужеве кад су пошле са нама... Окаменили се. Мичу уснама, као рибе, без гласа. Очи им оволике...
- АХМЕТ: Како их дадоше? Ја бих, тако ми Бога, пре главу дао...
- РАМИЗ: Питај је... Имаћеш кад.
(Почиње да свира. Пребира жице)
Да видимо уме ли тако добро да игра као што је лепа... Надам се...
- АХМЕТ: *(Удара дланом о длан. Даје њакї, риџам)*
- МИЛИЦА: *(Сїоји и џледа у њих)*
- АХМЕТ: Играј...
(Удара длан о длан)
Играј... Љуји... Љуји... Играј!..
- МИЛИЦА: *(Сїоји мирно)*
- АХМЕТ: *(Усїаје и њрилази јој. Хваїа је за рамена и окреће. Показује јој да руке диѓне и куковима њише. Расїлеїа јој косу)*

- Играј!
(Враћа се задовољан и седа крај Рамиза. Прайѿи рийѿам длановима)
- МИЛИЦА: (Сѿоји неодлучно)
Српско коло могу... Ваше не умам... И нећу.
- АХМЕТ: (Усѿаје бесан и удара је ѿо лицу)
Играј или ћу те... Љуји!...
- МИЛИЦА: (Посрне од ударца)
Зашто?...
- АХМЕТ: (Одлази и седа. Пође да усѿане)
Играј!... Љуји... Шкој!... Идемо!... Љуји...
- МИЛИЦА: (Уйлаши се и ѿочне да иѿра. Невешѿо.)
Рамиз свира а Ахмејѿ удара длан о длан. Задовољни су.
Чује се ѿуцањ у близини куће.
- РАМИЗ: (Пресѿаје да свира)
Рамиз и Ахмејѿ усѿају и излазе из куће и дворишиѿа.
- ЖЕНА: (Улази у собу и ѿледа кроз ѿрозор, забринуѿа је)
- МИЛИЦА: (Тихо ѿлаче. Цвили)
- АХМЕТ (Враћа се. Скида ѿушку са зида. Узима куѿиѿу са меѿима и ѿрѿа у ѿејове)
Убили су Мехмета.
(Жени)
Нека једе... Чувај је... Добро да је чуваш!
(Одлази из куће и дворишиѿа)
- ЖЕНА: (Прилази Милици, хваѿа је за рамена и доводи до софре. Гура је да седне)
- МИЛИЦА: Пусти ме, вештице!... Пусти ме... Зар ми је до јела, жено...
- ЖЕНА: (Слеже раменима. Скуйља јело и односи друѿу ѿро-сѿорију. Враћа се одмах. Показује Милици на сѿејѿе-нице. Пењу се заједно у собу на сѿрајѿу. Закључава враѿа а кључ сѿавља у недра. Леже на један лежај. Показује друѿи руком Милици)
- МИЛИЦА: (Лежи и будна зури у ѿлафон. Кад се увери да жена сѿава, усѿаје и ѿојас везује за ѿрозорски рам. Прави омчу и навлачи око враѿа)

- ЖЕНА: *(Скаче са своџ лежаја. Хваїа је за руке)*
Види ти њу!... Да се бесиш...
- МИЛИЦА: *(Ошима се)*
Пусти ме!... Пусти ме, цркла да Бог да!...
- ЖЕНА: Нећеш... Нећеш...
- МИЛИЦА: *(Кроз ѓлач)*
Не могу... Не могу...
- ЖЕНА: Мораш... Мораш... Смири се... Мораш, несрећо... Смири се...
(Одводи је до лежаја)
Седи... Није све тако црно како ти се сад чини...
- МИЛИЦА: Полудећу... Полудећу, жено... Не могу више...
- ЖЕНА: Можеш... Можемо ми жене много... Веруј ми...
- МИЛИЦА: *(Смирује се. Гледа у жену радознало)*
Ти... Ти си наша?..
- ЖЕНА: *(Уїлашено)*
Откуд ти то?... Нисам...
- МИЛИЦА: Говориш... Говориш српски...
- ЖЕНА: *(Сїавља јој длан ѓреко усїа)*
Ђути, несрећо.. Чуће ко...
- МИЛИЦА: Ниси њихова?
- ЖЕНА: Сад јесам... Синови су ме превели у њихову веру...
- МИЛИЦА: Жена си му?
- ЖЕНА: Његова сам двадесет осам година... Толико је прошло...
- МИЛИЦА: А ја?... Зашто је мене купио? Ко ме?...
- ЖЕНА: За мерак, ваљда... Мало му је пет синова...
- МИЛИЦА: Боже! Не мислиш да ћу му ја раћати... Пре ћу да се убијем...
- ЖЕНА: Богами, нећеш. Мени се још живи.
- МИЛИЦА: Живи ти, ко ти брани?...
- ЖЕНА: Мислиш ли ти да би ми Ахмет опростио твоју смрт? И мене би... Убиј се кад те ја не будем чувала...
- МИЛИЦА: О, Боже! Зар опет?!... Докле ћеш туђе животе условљавати мојим? Не даш ми да умрем сама.
(Оїеї засузи)
Не могу... Сва та понижења...

- ЖЕНА: Мораш...
(Шайџом)
Како сам ја издржала?
- МИЛИЦА: Ти?... Ти си друго...
- ЖЕНА: Друго? Туђа мука је увек мања... Ти си жена... А ја сам била дете... Једва да сам имала десет година када су ме украли...
- МИЛИЦА: Украли?... Тебе су... Нису те купили?
- ЖЕНА: А ти ми кукаш над собом и својом судбином... Одмах би да се бесиш.
- МИЛИЦА: Опрости... Украли те... Одакле си?
- ЖЕНА: Овце сам чувала изнад Андријевице... Осамила сам се... А они... Као курјаци јагње...
- МИЛИЦА: А твоји, родитељи, браћа?...
- ЖЕНА: Далеко је Андријевица одавде, проклетињо...
- МИЛИЦА: Дете... Зашто дете?
- ЖЕНА: У тринаестој сам родила Нусрета, у четрнаестој Халида... Сваке године по једног сина... Пет борова... Сад сам му стара. Ти ћеш...
- МИЛИЦА: Волиш ли га?
- ЖЕНА: Заволи се онај ко те женом учини, несрећо.
- МИЛИЦА: Видела сам мржњу у твом погледу.
- ЖЕНА: Видела си мој очај... и... завист на твоју младост и лепоту. Можда и мржњу... Можда, нека ми Бог опрости...
- МИЛИЦА: Не љутим се... Мој очај ме чини неосетљивом, тупом за таква осећања. Запазила сам само... Шта ће бити са мном?...
- ЖЕНА: Шта ће бити?... Оно што је било - било је. Што ће бити – биће. Мало тога можеш изменити. Жене смо само... Мораш се помирити са судбином. Као што сам и ја... Он је добар човек. Мало прек, али добар.
- МИЛИЦА: Црно моје добро... Црно добро...
- ЖЕНА: Опустите се. Прикупи снагу. Требаће ти. Спавај. Паметније је јутро од вечери. Време чини да се човек на све навикне... Немој Ахмету да спомињеш наш разговор. Нека мисли да сам заборавила српски. Мораш и ти. Ја ћу те научити арнаутски.

МИЛИЦА: Никад...

ЖЕНА: Ако хоћеш да преживиш, научићеш... Боље је да нас разумеш. Лакше ћеш живети... Далеко је одавде Србија, несретнице.

Свеїло се прижуцује. Милица засїи а жена ослушкује. Пали ламїу и чека.

Ахметї долази, качи пїушку о клин и пїење се у собу на сїраїї. Главом пїоказује жени да изађе. Замойїава цигару и док пїуши жледа уснулу Милицу.

Жена силази и одлази у другу пїросїорију у пїриземљу.

МИЛИЦА: *(Немирно сїава и шїїреца се. Буди се. Уїлашено)*
Ах!...

АХМЕТ: *(Насмешен)*
Спавај... Спавај, не бој се...

МИЛИЦА: *(Придиже се и седа. Са сїрахом)*
Где је... Где је она?

АХМЕТ: Ја сам ту... Не бој се...

МИЛИЦА: Тебе се и плашим...

АХМЕТ: *(Осмехнуї)*
Мене?... Зашто мене?

МИЛИЦА: Питаш?... Ударио си ме...

АХМЕТ: *(Шаљиво)*
Чуо сам да српске жене више поштују оног ко их понекад...

МИЛИЦА: Неко те је слагао. Ко воли да га туку?

АХМЕТ: Нико... Ваљда, нико нормалан.... Њу никад нисам ударио...

МИЛИЦА: *(Иронично)*
Зато си мене купио...

АХМЕТ: *(Брзо)*
Не!... Не, пожелео сам те...

МИЛИЦА: Пожелео?... Имаш већ њу...

АХМЕТ: *(Сейно)*
Имам... Није то исто.

МИЛИЦА: Изродили сте децу... С њом си толико година...

АХМЕТ: Баш зато... Сродили смо се... Као људи... Удаљили као... Разумеш?... Угасили смо се некако..... Ђутиш?

- МИЛИЦА: Шта од мене очекујеш?... Да певам?...
- АХМЕТ: Да ме разумеш.
- МИЛИЦА: Ја тебе да разумем?!... О, Боже... А мене?... Ко ће мене... Знаш ли ти како сам и зашто стигла до тебе?...
- АХМЕТ: Знам. Чуо сам... Поштујем то. И...
- МИЛИЦА: И?
- АХМЕТ: Не могу да схватим како су вас ваши тако лако дали...
- МИЛИЦА: Нису нас они дали, саме смо одлучиле...
- АХМЕТ: Они вас нису волели...
- МИЛИЦА: Јесу!... Јесу...
- АХМЕТ: Борили су се за вас ?
(Иронично)
Да, да... Борили...
- МИЛИЦА: Хтели су. Ми им нисмо дале. Сви су, не само наши људи, били спремни да гину. Ми смо их спречиле. Сачувале смо животе свих. И љубави наше.
- АХМЕТ: *(Иронично)*
Љубави... Ново име за кукавичлук њихов. Уплашили су се смрти, зато су вас жртвовали...
- МИЛИЦА: Ми смо се уплашиле! Ми... Ми, жене смо изабрале ропство у замену за њихове животе... Ми смо се бориле за животе...
- АХМЕТ: По коју цену? Лудиш од страха преда мном... Без разлога, додуше, али цептиш, видим... Недостојно је мушкарцу да жена својим образом о његовом животу одлучује... Кажем, ваши мужеви су кукавице...
- МИЛИЦА: *(Вајѓрено)*
Кукавица?... Мој Лазар седам рана из четири рата носи, и ти ћеш...
(Смирује се нађло. Плачно)
... Из рата у рат...
- АХМЕТ: *(Шаљиво)*
О, горопадне ли жене!...
(Са смешком)
Разлог више да се таква жена пожели... Да се има...

- МИЛИЦА: Мене нећеш имати... Робиња сам ти, знам. Али мене...
Мене...
(Врїи ѓлавом)
... Само силом...
- АХМЕТ: Каква сила, жено?!... Ахмет не силује, и ако, морам признати, да ме твоје тело неодољиво привлачи... Не желим само тело...
- МИЛИЦА: Само њега имам...
- АХМЕТ: Имамо увек више него што мислимо да имамо. Ко зна шта чучи у нама...
- МИЛИЦА: У мени само страх постоји...
- АХМЕТ: Сад, да. Видим, али не разумем зашто страх. Жена је за мене извор који ме, увек оснажи...Достојна поштовања и сваке жртве. Зато не разумем те ваше...
- МИЛИЦА: Нормално је да не разумеш. И ако толико хвале за жену у теби има, ти је отимаш или новцем купујеш. Код нас је то сретање... укрштање душа...
- АХМЕТ: И наши путеви, твој и мој, су се укрстили...
- МИЛИЦА: Није то исто... Да је неко други више понудио Мехмету његова бих била... Не позивај се зато на судбину и Бога...
- АХМЕТ: Чему толико жучи?... Мудра си...
- МИЛИЦА: И уплашена...
(Плачно)
На смрт уплашена...
- АХМЕТ: Е, лудо једна... Зар ја нисам човек?
- МИЛИЦА: Јеси... Зато се и бојим...
- АХМЕТ: (Осмехнуїо)
Зато се бојиш?
(Пође ка њој)
... Човека се бојиш...
- МИЛИЦА: (Уїлашено)
Не!... Немој... Не прилази ми...
- АХМЕТ: (Засїане)
Рекох ти... Нема силом... Не плаши се...
- МИЛИЦА: (Зѓрчи се сва)
Немој, молим те... Разуми ме...

- АХМЕТ: *(Приђе јој лађано, корак ѿо корак)*
Разумем те... Лези... Опусту се...
- МИЛИЦА: *(Панично)*
Немој, Ахме... Молим те, Ахмете...
- АХМЕТ: *(Седа крај ње на ѿаѿѿос)*
Боже, колико страха у теби... Не бој се. Опусту се и покушај да спаваш... Нека сан однесе твој страх... Опусту се... Спавај... Спавај, Милице... Сан је најбољи лек... Време мења све... Опусту се... И човека мења...
- МИЛИЦА: *(Још увек ѿлачно)*
Не рачунај на време... Ја се нећу променити...
- АХМЕТ: Рачунам... Знам ја... Спавај сад...
(Пођлади је овлаш ѿо коси и блађо ѓурне да леђне. Покрива је ѿокривачем)
... Спавај слободно.
(Одлази до друђођ лежаја и обучен леже. За себе)
... Рачунам... Само ти спавај ако можеш...
- МИЛИЦА: *(Још шмркђе али се ѿосѿѿејено смирује)*
- АХМЕТ: *(Усѿјаје. Приђушује ламѿу и ѿоново леже)*
Нису знали шта су имали... Они нису знали шта губе...

Свеѿла се заѿамњују.

Кад се свеѿло ѿојача, жене су у дневној соби. Неки деѿлаљи су ѿромењени колико да се види ѿроѿѿок времена. Милица нешѿѿо шѿѿрика а Жена шије и ѿрекраја одеда и рубље, уђлавном војничко.

- ЖЕНА: Никако да згодим... Досадило ми је да прекрајам...
- МИЛИЦА: Туђе се тешко уклапа.
- ЖЕНА: Брдо робе ме још чека... Могла би и ти, Зухра, да ми помогнеш...
- МИЛИЦА: *(Љуѿѿѿѿѿо)*
Милица... Ја сам Милица, запамти...
- ЖЕНА: Запамти ти, Зухра!... Рекох: могла би да ми помогнеш...
- МИЛИЦА: И да умем не бих... Од мртвих?! Боже сачувај... Ни у руке не бих узела...
- ЖЕНА: А, што не би?... Гадиш се?
(Злобно)
Зар се и својих гадиш?

- МИЛИЦА: Не разумеш ти то. Не гадим се. Мучно ми је да од мртваца што рукама дотакнем... А на себе да обучем?! Чини ми се угушила бих се.
- ЖЕНА: Што? Људи су... Грехота је да ствари сатруну кад могу да се искористе... Погледај овај цемпер...
- МИЛИЦА: С мртваца је скинут.
- ЖЕНА: Можда и није... Ко зна. Нема на њему мрља од крви.
- МИЛИЦА: Многи наши су умрли од зиме и глади.
- ЖЕНА: Судбина им да кости у туђини оставе.
- МИЛИЦА: Многе су и ваши побили.
- ЖЕНА: Наши, Зухра... Наши! Твоји сад. Нема више ваших... Наша си. Они су њини...
- МИЛИЦА: За тебе. Ја још знам која сам и чија сам. У теби нема више црногорске крви.
- ЖЕНА: Крв је крв. Моја крв је у мојој деци. Не знаш ти то још. Казаће ти се кад мајка постанеш.
- МИЛИЦА: Не дао Бог овде...
- ЖЕНА: Без деце си као суво дрво... као... као да ниси ни живела...
- МИЛИЦА: Нека. Ја сам и онако мртва, само ме још нисте сахранили.
- ЖЕНА: Причаш... Пожелећеш...
- МИЛИЦА: У овој кући? Никад!..
- ЖЕНА: Много си тврдоглава, Зухра. Размазио те је твој бивши...
- МИЛИЦА: Бога ми, размазио и мазио... Лепо мазио...
Чује се отиварање кайије. Есад улази у двориштије.
- ЖЕНА: *(Гледа кроз прозор)*
Иди сад, Зухра! Есад ће да уђе... Иди...
- МИЛИЦА: Милице!... Нека дође, брига ме...
- ЖЕНА: Иди!... Не мора још да те види.
- МИЛИЦА: Зашто? Зар ја нисам ваша?
- ЖЕНА: Љут је због тебе. Још се није свикао...
- МИЛИЦА: Ред је да ме упозна. И ја му дођем као... Друга мајка, зар не?

- ЖЕНА: *(Молећиво)*
Иди. Не повређуј нам ране, Милице, молим те.
- МИЛИЦА: Ране ваше видите ...
(Усѓјаје лагано)
А ја сам жива рана...
- ЕСАД: *(Улази у собу. Засѓјаје збуњен крај враѓи. Погледа Милицу. Брзо се смири)*
Мислио сам да си сама, мајко.
- МИЛИЦА: *(Гледа ѓа радознано. Осмехне му се. Скуѓи клуѓчад и њишући се у сѓруку ѓође уз сѓѓенице)*
(Шаљиво)
Леп нам је син.
- ЕСАД: *(Заусѓи да нешѓо каже, али се смири)*
- ЖЕНА: *(Тера је ѓесѓовима)*
- МИЛИЦА: *(Зайћвара враѓи и наслоњена на њих ослушкује)*
- ЕСАД: То је та?... Њу је купио...
- ЖЕНА: Њу...
- ЕСАД: Мајко...
- ЖЕНА: Кажи, Есаде...
- ЕСАД: Млада је. Могла би кћи да му буде.
- ЖЕНА: Женско је, сине...
- ЕСАД: Он те је понизио, мајко...
- ЖЕНА: Отац је... Мушко...
- ЕСАД: Зашто?... Како је могао?...
- ЖЕНА: Не ѓути се... Није ме повредио... Нисам једина. Обичаји наши су такви.
- ЕСАД: Ја не бих могао тако...
- ЖЕНА: Млад си... Године мењају човека. Добро ми је дошла помоћ. Не могу више све сама. Велика је кућа и послови.
(Шаљиво)
Кад ми ти ниси још одмену довео...
- ЕСАД: Он је све паре за њу потрошио.
- ЖЕНА: Зарадићеш сам, Есаде.

- ЕСАД: Како мајко? Оружје нико више не купује. Стоку што смо отели и покупили не можемо до пролећа ни да прехранимо... Цене, сад, никакве... а Ахмет...
- ЖЕНА: *(Прекорно)*
Отац... Отац, Есаде!
- ЕСАД: Отац само на себе мисли. Тражи од мене новац што сам зарадио... Ја своје не дам!
- ЖЕНА: Даћеш. Како су браћа дала, даћеш и ти, сине.
- ЕСАД: Лакше је њима. Они су своје решили. И децу имају...
- ЖЕНА: Решићеш и ти своје ако сте сложни. Биће и деце. Даће Бог...
- ЕСАД: Ја нећу да као Ахмет крадем себи жену.
- ЖЕНА: *(Љућиво)*
Отац, Есаде!... Нећу да чујем да га именом зовеш!
- ЕСАД: Не љути се, мајко... Бесан сам... Очајан, мајко
- ЖЕНА: *(Шаљиво)*
О, Боже... У теби као да не тече крв племена Мири-дита.
- ЕСАД: *(Забринутно)*
И мене то плаши.. Било ми је тешко да на Србе пушку окренем... Онако јадни, изнемогли, закасали у овим нашим гудурама.
- ЖЕНА: *(Шаљиво)*
Крв није вода, синко. Васојевићка је то клица превагнула у теби. Шалим се.
(Озбиљно)
Душа је твоја... мекана. Млад си још. Мораш... Мораш да... Ма, мушко си, човече!
- ЕСАД: Лепа је...
- ЖЕНА: *(Погледа га. Изненађена)*
Ко?... Зухра?... Млада, Есаде... А све што је младо је и лепо. И ти си...
- ЕСАД: Поручила си да дођем...
- ЖЕНА: Ужелела сам се да те видим. Од кад се српска војска ломата по овој врлети, све вас ређе виђам.
- ЕСАД: Мушка посла, мајко.

- ЖЕНА: *(Смешећи се)*
Е, мушкарчино моја... Мушка посла...
- ЕСАД: Звала си, да бих је видео?
- ЖЕНА: *(Журно)*
Не... Нисам... Нисам... Па, и нека си... Једном би морао... Хтела сам... Хтела сам да ти речем да сам добро, да се не секираш... Знаш те, Есаде. Ти си ми најближи... Видиш, и шалим се...
- ЕСАД: Видим... Видим, мајко. Горак укус има твоја шала...
- ЖЕНА: А она, јадница, није крива... Женска је то судбина, сине. Буди срећан што те нисам као цурицу родила.
- ЕСАД: А он, отац, где је?
- ЖЕНА: Мушки путеви су нама затворени. Ваљда, куд и сви из села...
- ЕСАД: Мехмета су убили. То знаш?
- ЖЕНА: Знаш. Дуг је дуг. Реч је реч. Мора се све намирити. А он, Мехмет, како је дроблио, тако је покусао. Неће, неће туђе, синко.
- ЕСАД: Она? Била је удата. Чуо сам да су их од мужева отели... Туђа...
- ЖЕНА: Његова... Наша сад... Лажу да су их отели. Саме су одлучиле да се жртвују како би животе мушкараца спасиле...
- ЕСАД: Никад наша...
(Полази)
Идем ја...
- ЖЕНА: Есаде, чувај се. Зло се увукло у људе. Чујем пушке непрестано. Запамтићемо деветстопетнаесту по лелцима. Људи се помамили... Убијају се. Туђа крв им ударила у очи. Чувај се, дете. Нека они отимају... нека убијају. Ти се заклони... То сам хтела да ти кажем. Обећај да ћеш ме послушати.
- ЕСАД: *(Одлази без речи)*
- ЖЕНА: *(Гледа за Есадом, кроз њрозор, како из дворнића одлази кроз каију)*
Црно време дошло... У страху, са страхом сваки дан се чека.
(Седа, наставља са њослом)

- МИЛИЦА: *(Силази са сїраїа)*
Отишао је?
- ЖЕНА: *(Уздахнувши)*
Отишао...
- МИЛИЦА: *(Седа и њлеїе. Ђуїе неко време)*
Он ти је мезимац?
- ЖЕНА: *(Подиже ѓлаву са ѡсла)*
Шта?
- МИЛИЦА: Њега највише волиш?
- ЖЕНА: Сви су ми драги...
- МИЛИЦА: Њега си само звала.
- ЖЕНА: Остали су људи... Ожењени су... Домаћини.
- МИЛИЦА: Он, Есад, није?
- ЖЕНА: Није још...
- МИЛИЦА: Леп је. Што њему не куписте жену?
- ЖЕНА: *(Накашље се само)*
- МИЛИЦА: Збиља, где је ту правда? Ахмет две, а он ни једну...
- ЖЕНА: *(Ради ћуїке)*
- МИЛИЦА: Могоа је њему да ме купи...
- ЖЕНА: *(Љуїиїио)*
Куш!... Кучко...
- МИЛИЦА: *(Шаљиво)*
Зашто, кучко?... Мени је све једно. Овај или онај...
Робиња сам вам...
- ЖЕНА: Много лајеш... Осилила си се.
- МИЛИЦА: Ти се баш љутиш? Ја нисам бирала. Шта ме је запало...
- ЖЕНА: Знаш... Могла си и горе да прођеш да је Бог правичан...
- МИЛИЦА: Зашто се жестиш?... Могоа би Есад услугу да ми учини.
- ЖЕНА: *(Пољледа је љуїиїио)*
Сина да ми не дираш! Разумееш!..
- МИЛИЦА: За њега ситница, а мени би много значило...
- ЖЕНА: Шта си смислила?
- МИЛИЦА: Да ме Есад повеже са неком од мојих сапатница.
- ЖЕНА: Гледај своја посла. Не мешај ми дете у то...

МИЛИЦА: Лакше би ми било...

ЖЕНА: *(Ради и ђуѿи. Свеѿло се ѿриђушује. Суѿон. Пали ламѿу)*

Чује се оѿварање и заѿварање кайѿје.

АХМЕТ: *(Улази у собу. Качи ѿушку о клин, узима ламѿу, хваѿа Милицу за мишицу)
Шкој!... Шкој!
(Одлазе сѿеѿеницама на сѿраѿ. Заѿварају враѿа. Се-
да на диван)
... И?*

МИЛИЦА: *(Ослоњена о зид, руке ѿрекришѿене на ђруди)
И?...*

АХМЕТ: Моје “И” знамо шта значи. Објасни ми своје.

МИЛИЦА: Зар не схваташ, човече? Умрла је Милица... Сагорела у једном дану.

АХМЕТ: Нека је... Ја хођу Зухру...

МИЛИЦА: Зухра се није ни родила, схваташ ли? Она је само твоја жеља... Твој сан... Зухре нема. Нема!... Нема је у мени, човече. Из пепела се ништа не рађа.

АХМЕТ: Још си његова?

МИЛИЦА: Не знам... Стварно не знам, Ахмете.. Чини ми се да само мој дух живи. Више лебди, некако. Побрканих мисли, кређем се као у сну. Бестелесна. Ни своја, ни твоја. Ничија... Не знам да ли ме разумеш? Ниси у питању ти. Није то мој отпор теби - због тебе. Дobar си човек... Умеш да разумеш... Стрпљив си... Схвати, Ахмете, да ја припадам једном другом свету. Другачији смо ваздух дисали, Ахмете...

АХМЕТ: Жена си... Сад исти дишемо...

МИЛИЦА: Жена?... Само тело жене. Дух мој је далеко, ван мене, некако. Не могу...

АХМЕТ: Како је она могла да ме воли
(Показује доле на собу исѿод)

МИЛИЦА: Друго је она. Дете си имао. Њу си обликовао према себи...

АХМЕТ: Као он тебе?

МИЛИЦА: Као он мене... Као ја њега...

- АХМЕТ: Понекад ми се учини да ти радост пружам...
- МИЛИЦА: Не чини ти се, Ахмете. Моје тело се узбурка твојим подстицајем, али ја њега кроз тебе осећам. Њега, Лазара видим и дозивам.
- АХМЕТ: *(Љућииїо)*
Излуђујеш ме... Докле? Докле, Зухра?!
(Смири се нађло)
Светиш ли се то ти мени?
- МИЛИЦА: Не. Зашто бих ти се светила? Ниси ти крив за оно што ме је снашло. Нисам ни ја теби крива, Ахмете. Сам си бирао... Не криви ме...
- АХМЕТ: *(Резиђнирано)*
Због тебе сам и њу запоставио...
- МИЛИЦА: Нисам то тражила од тебе...
- АХМЕТ: Ниси... Значи, он?... Њега си ставила међу нас... Њега не могу да истерам, истиснем из наше постеле...
- МИЛИЦА: Рекох ти...
- АХМЕТ: Убићу те!... Бога ми, убићу њега у теби.
- МИЛИЦА: Зар може неко двапут да се убије?... То је ван мене, казала сам...
- АХМЕТ: *(Бесно)*
Истераћу шејтана из тебе!
(Почиње да се скида)
Скидај се!
- МИЛИЦА: *(Гледа га уљашено. Почиње полако да се свлачи)*
Свеїла се заїтамњују.
- Кад се свеїло појача, сцена је мало, неким деїаљима измењена, колико да се заїази даје време друго.*
- Јућро.*
- ЖЕНА: *(Послује по кући)*
- МИЛИЦА: *(Сїава у соби на сїраїу)*
- АХМЕТ: *(Сїоји обучен крај лежаја и зледа Милицу. Пажљиво, да је не буди, силази низ сїеїенице. Седа за софру)*
- ЖЕНА: Поранио си... Сад ћу донети чај и гибаницу...
- АХМЕТ: *(Руком даје знак да донесе. Увија дуван и пуши)*

- ЖЕНА: *(Журно постојавља. Чучећи недалеко од њега чека. Накашље се)*
- АХМЕТ: *(Погледа је)*
Кажи...
- ЖЕНА: Ништа... Једи ти...
- АХМЕТ: *(Осорно)*
Кажи! Знам да нешто хоћеш.
- ЖЕНА: Познајеш ме добро, Ахмете...Тридесет ће до јесени како смо...
- АХМЕТ: *(Мрзодно)*
Тридесет... Шта си хтела?
- ЖЕНА: Отуђио си се...
- АХМЕТ: *(Накашље се ѿрејтећи)*
- ЖЕНА: Не мислим да је то само због Зухре. Мени је драго кад је теби лепо.
- АХМЕТ: Слушам.
- ЖЕНА: Не причамо као некад...
- АХМЕТ: Шта има да причамо?
- ЖЕНА: Онако... Некад смо заједно планирали, договарали смо се како и шта да радимо... Сад...
- АХМЕТ: Знам шта ваља чинити.
- ЖЕНА: Знаш, Ахмете...
- АХМЕТ: Па?
- ЖЕНА: Есад...
- АХМЕТ: Шта је са Есадом?
- ЖЕНА: Време је да га ожениш.
- АХМЕТ: Време?... Има времена... Млад је.
- ЖЕНА: Док је млад...
- АХМЕТ: *(Љућито)*
Ваљда ја знам
(Узима да једе. Помирљиво)
Једва сам и Зухру исплатио...
- ЖЕНА: *(Улаживачки)*
Вреде је и више...
- АХМЕТ: Вреди, вала...

- ЖЕНА: Све ређе си у кући... Бојим се... Прича се да су Срби кренули... Рат ће брзо да се заврши. Чују се топови из Македоније.
- АХМЕТ: Па шта ако се чују?
- ЖЕНА: Срби ће да се свете. Сетиће се како сте их дочекали и испратили. Јеси ли размишљао о томе.
- АХМЕТ: Никад се неће ослободити...
- ЖЕНА: Хоће. И светиће се.
- АХМЕТ: Мислиш да хоће?
- ЖЕНА: Ко не би...
- АХМЕТ: Ја сам поштено платио.
- ЖЕНА: Ко ће да те пита, мој Ахмете. Док ти докажеш... Она ће нам доћи главе. Бојим се да си несрећу купио, мој човече.
- АХМЕТ: То није твоја брига.
- МИЛИЦА: *(Буди се док они разговарају. Облачи)*
- ЖЕНА: Пет мушких глава... И твоја...
- АХМЕТ: Гледај ти, жено, своја посла.
(Усїаје, узима љушку и одлази)
- ЖЕНА: Како црна да се не бринем... Шест глава за једну сукњу... Морам је придобити... Морам... Кад би бар родила...
- МИЛИЦА: *(Сїлази са сїраїа)*
Бајеш... Бајеш... Од раног јутра...
- ЖЕНА: *(Трѣне се изнанађено)*
Не бајем. Пребројавам...
- МИЛИЦА: *(Радознало)*
Шта то?
- ЖЕНА: Колико ћеш нас мушких глава коштати...
- МИЛИЦА: *(Изнанађено)*
Ја?! Шта то причаш, жено?... Какве главе, Бог с тобом? Који је ђаво јутрос ушао у тебе?
- ЖЕНА: Ђаво си ти, несретнице... Слутим... Знаш.
- МИЛИЦА: Шта то слутиш, части ти?
- ЖЕНА: Чим сам те видела знала сам да нам зло у кућу улази.

- МИЛИЦА: Ти мора да си ноћас бунике јела. Зло је у теби јутрос, видим.
- ЖЕНА: *(Иде за својим мислима)*
Кад се твоји врате у Србију, потражиће те. То знам...
- МИЛИЦА: А, то тебе мучи? Хоће, Бога ми. Наћи ће ме мој Лазар...
- ЖЕНА: И наплатиће твоје ропство...
- МИЛИЦА: Надам се да хоће... Дебело ће неко платити.
- ЖЕНА: Тога се и бојим... Зато и рачунам.
- МИЛИЦА: Рачунај, богами...
- ЖЕНА: Проклетнице, зар смо те лоше пазили ове три године? Ахмет је због тебе и душу продао... Ако си човек, могла би да нас заштитиш.
- МИЛИЦА: Не кажем да нећу... Могла бих... и хоћу ако ти мени учиниш.
- ЖЕНА: Зар сам ти мало дала?
- МИЛИЦА: То твоје нисам ни желела. Друго те ја молим. Знам да је још нека Српкиња овде у селу. Доведи ми је, или мене води њој.
- ЖЕНА: Само то немој да тражиш, Зухра, молим те. Ахмет би ме убио... То не захтевај од мене... Не смем..
- МИЛИЦА: Добро... Не очекуј ни ти од мене помоћ кад дође мој дан... Сети се шта сам те молила, и не криви ме...
- ЖЕНА: *(Ђуѿи неко време ѿслуђући ѿо кући)*
Шта ће ти она?
- МИЛИЦА: Не знам. Волела бих да видим неког свог. Скоро три године нисам честито прозборила... Као кад бих своје најрођеније видела.
- ЖЕНА: Знам за такву жељу... Искусила сам... Тешко је то учинити... Боље је не тражити ђавола.
(Ради и ђуѿи)
Боље... Убио би ме...
- МИЛИЦА: Учини ми...
- ЖЕНА: *(После неког времена)*
Да покушам да Азру доведем... Ако она пристане да дође. Не очекуј много од сусрета са њом. Бојим се, биће ти после теже.

- МИЛИЦА: Азра? Са мном је доведена? Наша? Како се пре звала?
- ЖЕНА: Била је ваша... Бога ми, не знам како се раније...
(Ради још њри кући)
Да поспремим мало а дотле ће мушкарци да оду за својим послом.
(Ради још мало ња излази из собе. Закључа вратиа.
Остави кључ у брави и кроз кайицик на огради оде са сцене)
- .МИЛИЦА (Пење се у собу на сираи, намести њосијељу и зледа кроз прозор. Види Есада кад уђе у дворишије, сиђе са сираиа и код улазних вратиа очекује Есада)
- ЕСАД: (Долази до улаза. Вади кључ. Стији неодлучан)
- МИЛИЦА: Есаде... Есаде... Знам да си ти. Видела сам те... Откључај... Уђи... Молим те уђи. Питала бих те...
- ЕСАД: Питај...
- МИЛИЦА: Зар кроз врата, Есаде?
(Мазно)
Зар се бојиш да уђеш?
- ЕСАД: (Колеба се)
Што бих се бојао?
- МИЛИЦА: Откључај, уђи. Треба ми твоја помоћ, Есаде... Уђи...
- ЕСАД: Шта хоћеш од мене?
- МИЛИЦА: Уђи, казаћу ти... Нисам мислила да си толико страшљив...
- ЕСАД: (Откључава и улази)
Мајку сам хтео да видим...
- МИЛИЦА: Сад ће она. Отишла је неким послом... Сачекај је...
- ЕСАД: (Гледа је)
Хтела си нешто...
- МИЛИЦА: (Кокејно)
Седи, Есаде... Зар ме се бојиш?
- ЕСАД: Што би те се плашио?
- МИЛИЦА: Мрзиш ме... Знам да ме мрзиш, Есаде...
- ЕСАД: (Збуњено)
Не, зашто бих...
- МИЛИЦА: Учинило ми се... Што не седнеш, човече?
(Хвајиа га за руку)

- ЕСАД: *(Хиѓро ѓовлачи руку)*
- МИЛИЦА: Сад ћу ти чај донети
(Полази)
- ЕСАД: Не треба. Журим... Кажи шта си хтела...
- МИЛИЦА: Хоћеш ли ми помоћи, Есаде?
- ЕСАД: Ако могу...
- МИЛИЦА: Можеш, ако хоћеш.
- ЕСАД: Кажи...
- МИЛИЦА: Обилазиш села околo?
- ЕСАД: Обилазим... Продајем, купујем...
- МИЛИЦА: Лепo, лепo... Сазнај... Можеш да сазнаш где су жене што су са мном доведене... Хоћеш ли, Есаде?
- ЕСАД: Могу да покушам... Хоћу.
- МИЛИЦА: Надала сам се да ме нећеш одбити...
(Приђе му)
- ЕСАД: *(Измакне се корак, два назад)*
Не кошта ме...
- МИЛИЦА: Дoбар си ти човек.
- ЕСАД: Дoбар је само онај горе... Идем... Само си ме зато звала?...
(Полази)
- МИЛИЦА: Волела сам да те видим... Чекај, Есаде.
(Приђе му)
Дугме ће ти отпасти... Зачас ћу га пришити, Сачекај...
(Узима иђлу и конац)
- ЕСАД: *(Сѓоји збуњено)*
Не треба... Сам ћу...
- МИЛИЦА: Зар тако леп момак...
(Користи његову неодлучност и збуњеност и ѓришава му дуђме)
... Не личи теби да си неуредан... Мируј, Есаде, да те не убодем иглом. Мируј, дечко... Готово је, само конац да...
(Нађине се и зубима кида конац)
- ЕСАД: *(Док Милица кида конац, руком је ѓођлади ѓо коси)*

- МИЛИЦА: Есаде!? Немој, Есаде...
(Извије се кокејно)
... Немој.
- ЕСАД: (Пође ка њој. Рукама би да је дошакне)
Милице...
- МИЛИЦА: Буди добар... Иди... Иди сад, Есаде... Распитај се...
- ЕСАД: Хоћу... Све хоћу...
(Коракне к њој)
... Милице...
- МИЛИЦА: Немој, Есаде... Не смеш... Заборавио си чија сам, Есаде...
- ЕСАД: (Застїане неодлучно)
Његова?... Његова, Ахметова, знам да ниси...
- МИЛИЦА: Нисам... Нисам... и јесам, Есаде...
- ЕСАД: Како можеш... Са њим... Како?...
- МИЛИЦА: Не питај ме, Есаде... Знаш да морам... Морам
(Плачно)
... Не повређуј ми ране бар ти...
- ЕСАД: Нисам хтео... Не плачи, Милице... Не могу да гледам твоје сузе...
- МИЛИЦА: (Смирује се брзо)
Женске сузе, Есаде, су као пролећна киша... Зачас наврну...
- ЕСАД: Ја...
- МИЛИЦА: Знам...
- ЕСАД: Милице...
- МИЛИЦА: Ђути, Есаде... Ђути...
- ЕСАД: Зашто?
- МИЛИЦА: Планина... Планина је између нас...
- ЕСАД: Ахмет?... Зар је он планина?!
- МИЛИЦА: Ниси ме разумео, Есаде... Иди сад
(Прилази и закойчава му дуљме)
Иди!
(Овлаш га помилије руком по лицу)
... Обрадуј неку вашу лепотицу...
- ЕСАД: (Хукне болно и оде као да бежи. На прагу се срећне са мајком и Јелом)

- МИЛИЦА: *(За њим)*
Не заборави!... Обећао си, Есаде!...
- ЖЕНА: Есаде!... Есаде!... Стани... Врати се!...
(Милице)
Шта си му учинила, несрећо?!
- МИЛИЦА: *(Обрадовано)*
Ти?!... Јело моја!
(Грли је и љуби)
... Хвала ти, Боже!...
- ЈЕЛА: *(Радосно)*
Милице, сестро мила... У комшилуку... Каква срећа,
као тамо што смо биле...
- ЖЕНА: Шта је хтео Есад?... Зашто побеже?... Ти!... Ти си га
намамила, кучко!
- МИЛИЦА: Нисам... Дугме сам му пришила... Како си Јело?
- ЈЕЛА: Све време смо биле у комшилуку!... Азра сам... А ти?
Како ти је ново...
- МИЛИЦА: Милица сам, Јело...
- ЖЕНА: Дугме?!... Змија си ти...
- МИЛИЦА: Видиш, Јело, како она мени... Не да ми ни добра да
будем.
- ЈЕЛА: Закони су наши другачији...
- ЖЕНА: Зар дете да ми... Незахвална си ти, несрећо... Пожури,
Азра!...
- МИЛИЦА: Полако, жено, тек сте дошле... Знаш ли што ближе о
осталима? Где су Вида, Стана, Лепосава, Петра...
- ЈЕЛА: Петра је била у нашој кући. Купио је брат мога мужа.
Остале, не знам где су...
- МИЛИЦА: Волела бих да је видим Петру. Може ли се до ње?
- ЈЕЛА: *(Ћући)*
- МИЛИЦА: Што ћутиш, Јело? Где је Петра?... Тајиш ли нешто?...
- ЖЕНА: Она је мртва...
- МИЛИЦА: Шта причаш, жено?!... Јело, јели то истина, Јело?...
Када?..
- ЈЕЛА: Истина је, Милице. Петра се убила прве ноћи кад су је
довели. Није, јадница, могла да се помири са судбином.
Исекла је вене на рукама. Није могла са њим у кревет...

- ЖЕНА: Због ње су Мехмета убили...
(*Јели*)
И ова је хтела да се обеси... Боље даје...
- МИЛИЦА: (*Не верујући*)
Зар Петра?...
- ЈЕЛА: Кад Мехмет није хтео новац да врати...
- ЖЕНА: Нека су га убили... Продавао вас је као робу...
- МИЛИЦА: Она Петра?! Не могу да поверујем... Она да се убије?... Она снага. Она одлучност и сигурност... Она вера и убедљивост...
- ЈЕЛА: Препукне човек кад се најмање нада... Такав је живот. А и ти? Зар да руку дигнеш на себе?!... Сад си се, видим, привикла...
- МИЛИЦА: Никад... Сто година да прођу...
- ЖЕНА: Идемо, Азра, може Ахмет да наиђе, бојим се...
- МИЛИЦА: Сачекај, жено, тек смо се виделе...
- ЈЕЛА: Морам да пожурим. Други пут ћемо дуже. Време је да дете подојим.
- МИЛИЦА: (*Изненађено*)
Дете?
(*Збуњено*)
Чије дете, Јело?... Какво дете?
- ЈЕЛА: (*Поносно*)
Лепо, Милице,... Моје дете... Наше...
- МИЛИЦА: Ти си родила, црна Јело?!..
- ЈЕЛА: Зашто црна? И друго сам пожелела...
- МИЛИЦА: (*Зграну њо*)
Друго?... Па, ти си то одмах...
- ЖЕНА: Деце и пара никад није много...
- ЈЕЛА: Мислила сам не могу да рађам. С те стране сам сигурна, рачунала сам. Осам година смо Петар и ја узалуд чекали и надали се. Знаш и сама... Сад, из прве упало...
(*Смеје се*)
- МИЛИЦА: Ти се веселиш, црна Јело? Шта ће Петар да ти каже?... Како ћеш му пред очи...

- ЈЕЛА: Зашто њему?... Нека се увери сад ко је јалов. Чуће бар, даће Бог...
- МИЛИЦА: Јелице!... Шта то причаш, црна Јело?...
- ЈЕЛА: Море, душу ми је појео. Кад год би се напио тукао ме је: Јаловице, па, јаловице – уз сваки шамар...
- МИЛИЦА: Ти не мислиш, како видим, да се враћаш у Србију?
- ЈЕЛА: Коме?... Зар децу да оставим овде, не дај Боже. Човек ми је добар...
- МИЛИЦА: Јадна Јело... Јадна моја Јелице.
- ЈЕЛА: Зашто јадна? Зар би се ти вратила?
- МИЛИЦА: Још питаш, сестро мила...
- ЈЕЛА: Јеси ли размишљала како ће те тамо, ако се икада вратиш, дочекати? Јеси ли размишљала о томе?..
- МИЛИЦА: Само ме нада у повратак држи. Кад се рат заврши Лазар ће ме наћи...
- ЈЕЛА: А ако, не дај Боже, погине?...
- МИЛИЦА: Неће! Знам да неће... Језик прегризла да Бог да. Жив је он, осећам. Доћи ће он по мене. Знам ја мог Лазара...
- ЈЕЛА: Не буди тако сигурна. Знаш, време... Време, драга моја, чини своје. Њихово време брже лети тамо. Заплавиће нашу жртву. Из њиховог новог, измењеног угла, то и неће бити нека жртва... У Србији сад бар има жена на претек... Само жена...
- МИЛИЦА: *(Узбуђено)*
Не причај више, Јелице!... Не уноси ми смутњу... Изменила си се, Јело. Не познајем те више... Другу Јелу ја знам. Другачију... Нећу да те слушам. Не познајем никакву Азру! Нашу сам желела да видим. Нашу.
- ЈЕЛА: Сањај, само ти сањај, Милице. И не љути се на мене... Нисам желела да те будим. Само сам казала своје... Сањај... идемо сад.
(Полазе)
- МИЛИЦА: *(Гледа их док до враћа дођу)*
А деца?... Каква су ти деца?...
- ЈЕЛА: *(Самозадовољно)*
Деца?... Лепа. Лепа, Милице... Као јабуке... Прво сам родила девојчицу, друго је цурица...
(Смејући се одлазе)

- МИЛИЦА: *(Кад ове оду. Понавља више несвесно)*
 Прво је девојчица а друго цурица... Прво је... а друго цурица.
(Почиње нагло неконтролисано, неуротично да се смеје. Прво тихо а онда гласније)
 ... прво је девојчица... А друго...
- Светла се зашамњују, а затим појачају.*
- АХМЕТ: *(Излази из куће и иде ка кайцику. Замисљен је. Среће са Есадом који иде ка кући)*
- ЕСАД: *(Иде право на Ахмета. Кад дође на корак до њега искорачи у страну да га пропустити. Страну обојица)*
- АХМЕТ: *(Гледа га ућорно)*
- ЕСАД: *(Нерадо)*
 Добро јутро...
- АХМЕТ: Оче. То си заборавио, сине...
- ЕСАД: Добро јутро...оче...
- АХМЕТ: Кроз зубе цедиш... Зар ти је толико тешко да...
- ЕСАД: *(Хтео би да прође)*
- АХМЕТ: Стани!
- ЕСАД: *(Засїане)*
- АХМЕТ: Куда?
- ЕСАД: Мајка ме звала...
- АХМЕТ: Која?
(Шаљиво)
 Имаш две...
- ЕСАД: *(Љућитио)*
 Мајка.
- АХМЕТ: Често те нешто зивка...
- ЕСАД: Треbam јој, ваљда...
- АХМЕТ: Гледај ти мушка посла!
- ЕСАД: Гледам.
- АХМЕТ: Ама ти нешто слабо иде. Зар си ти гори од других?
- ЕСАД: Вероватно.
- АХМЕТ: Издвајаш се...
- ЕСАД: *(Погне главу)*

- АХМЕТ: Знаш причу о седам прUTOва?
- ЕСАД: Сто пута си је већ... Знам.
- АХМЕТ: Један се лако сломи. Не иди у страну.
- ЕСАД: А ти?
- АХМЕТ: *(Изненађено)*
Шта ја?
(Прејћећи)
Шта ја!!!
- ЕСАД: *(Ђути)*
- АХМЕТ: Питао сам те нешто?! Шта ја?!...
- ЕСАД: Знаш ти.
- АХМЕТ: *(Хвајѓа ѓа за ѓрса)*
Ја знам!... Ја знам
(Кроз зубе)
Знаш ли ти?!... Ја сам те створио! Ја ћу те...
- ЕСАД: *(Иронично)*
Ти си Бог, знам то одавно... Од кад сам се родио...
- АХМЕТ: За тебе и јесам Бог!...
(Смиреније)
... И... и отац...
- ЕСАД: Планина...
- АХМЕТ: *(Збуњено. Смирен)*
Каква планина?
- ЕСАД: Албанска.
- АХМЕТ: *(Не схвајѓа. Помирљиво)*
Иди!... Шкој!...
(Полази ка кайѓицику)
Не заборави причу о снопу!
(Одлази мрмљајући)
Планина... Албанска планина?...
- ЕСАД: *(Иде ка кући, дође до врајѓа и сѓјане. Колеба се да ли да уђе, одмахује руком и оде са сцене кроз кайѓију, врѓећи ѓлавом као да неком ѓрејѓи)*
Седам прUTOва...Седам, али свезезаних...

Свејѓла се зајѓамњују.

Свејѓло се ѓојача. Јујѓро.

- МИЛИЦА: *(Лежи будна у соби на сїраїу. За себе)*
 Боже, какав сан! Шта ли ће она на то рећи? Како ће га одгонетнути Мргуда. Сваки сан је нека порука, каже.
(Проїеже се снено)
 ... Сан је порука... Чија то порука?... Глупости...
- ЖЕНА: *(Ради њо соби доле и ѓунђа)*
 И њено морам да сређујем... Цркла да Бог да. И њена сам робиња... До подне у кревету...
(Треска сїварима и ѓласно кашље)
 Ахмете, Ахмете... Никад добра не видео...
(Ослушкује)
 Спава госпођа... Још спава... Не испавала се дабогда.
(Засїане уїлашена својих речи)
 ... Боже,
(Гледа са сїрахом око себе и брзо се крсїи)
 ... Опрости ми, Боже... Завист ме учинила злом. Опрости луди маторој...
(Крсїи се)
 Млада је... Нека...
- ЕСАД: *(Улази журно у дворишїе. Треска каїцијом док је заївара)*
- ЖЕНА: *(Уїлашено)*
 Ахмет!... Тешко мени. Љут је. Боже, зашто ме одмах кажњаваш?! Сад ће на мени бес свој да искали...
(Узима нешїо да ради, леђима окренуїа враїима)
- ЕСАД: *(Улази у собу и враїа не заївара. С їрађа)*
 Где је Милица?!...
- ЖЕНА: *(Обрадована)*
 Ти си, Есаде?! Уплашио си ме... Замислила ам се. Занела... Зухра, сине...
- ЕСАД: Горе ли је?
- ЖЕНА: Ни добро јутро мајци не назва...
- ЕСАД: *(Несїрїљиво)*
 Зови је, мајко!
- ЖЕНА: *(Шаљиво)*
 Врата, сине... Затвори врата...
- ЕСАД: *(Погледа у враїа и руком одмахне)*

- ЖЕНА: Да нам кућа не гори?
(*Мирише*)
Ја ништа не осећам...
- ЕСАД: (*Несћирљиво*)
Ја ћу је звати ако ти нећеш...
- ЖЕНА: Шта ће ти она? Умем и ја дугмад да пришивам.
- ЕСАД: Није ми до шале, мајко.
- ЖЕНА: Госпођа још спава...
- ЕСАД: Иди, пробуди је!
- ЖЕНА: Рано је за њу. Само ја морам зором... Кажу мени, ја ћу јој пренети кад устане.
- ЕСАД: Мајко, ја желим да је обрадујем... Пробуди је, молим те...
- ЖЕНА: Ахмет би ме убио кад бих је пробудила. Кад се госпођа наспава устаће... Знаш какав је он...
- ЕСАД: Има Ахмет сад већу бригу...
- ЖЕНА: (*Забринуто*)
Зашто ти тако? Зар је отац у каквој невољи?... Јесте!
Видим ти у погледу... Куку мени! Шта му се десило?
Шта то од мене скриваш, Есаде? Куку мени...
- ЕСАД: Ништа страшно, мајко. Дошли су неки људи из Србије...
- ЖЕНА: Чак из Србије? Има ли Црногораца?...
- ЕСАД: Не знам, Брига ми. Можда и има. Сад је то једна земља. Све словенске земље су се ујединиле. Велика је држава настала. Од Ђевђелије чак горе до... Швапске!
- ЖЕНА: Зар је толико? Куку мени!
- ЕСАД: Огромна, мајко...
- ЖЕНА: (*Усћлахирено*)
Куку нама!... Сад ће њени да нам се свете. Црна децо моја... Знала сам ја. Говорила сам Ахмету да је несрећу у кућу довео... Говорила сам му...
- ЕСАД: (*Смејући се*)
Ти у свему видиш опасност за нас. Никакво зло нисмо Милици учинили.

- ЖЕНА: Нисмо ми. Знам сине. Њени су. Због своје некадашње немоћи и претрпљеног понижења пред својим женама њини људи ће се сад нама светити. Кажеш да су већ дошли... Куку нама!... само да не знају да је она овде.
(Показује на сїраїи)
- ЕСАД: Знају већ, мајко. Рат је одавно завршен. Људи из Србије преговарају са нашим у општини да своје жене врате назад.
- ЖЕНА: (Смиреније)
Да их врате? Нека...Ако... Нека их воде. Да је срећа не би их овде ни било, Бога ми. Нека се само не гине... Зна ли отац да их њихови траже?
- ЕСАД: (Замишљено)
Ахмет? Зна, зна, мајко. Јурио је као луд од села до села наговарајући људе да им жене не враћају.
- ЖЕНА: Јадан Ахмет. Сатреће ми се човек... Црни мој човече... Ко ли им каза да је ова овде?
- ЕСАД: Ја, мајко. Казао сам им за Милицу и остале.
- ЖЕНА: (Панично)
Ниси, ваљда, сине? Кажи да се шалиш. Толико неразуман ниси. Знаш ли какву би несрећу навукао на нашу кућу и своју главу. Ниси и не дао Бог...
- ЕСАД: Јесам. Милица никад није била његова. Ни после три године није нестало туге у њеним очима. Зато сам им казао...
- ЖЕНА: Бринеш за њену тугу. Оца си заборавио. Зар га се не бојиш?! Ахмет ће побеснети. Оца си издао, Есаде! Тешко теби, сине...
- ЕСАД: Нисам ја њега. Он је издао тебе и нас!
- ЖЕНА: Не ружи оца. Његово је право...
- ЕСАД: (Узбуђено)
Његово право?! Па нека је задржи ако може! Узалуд се ломатао од села до села. Морају сви да их врате ако то оне желе. Тако је власт наредила...
- ЖЕНА: Нека их врате, далека им лепа кућа...

- ЕСАД: *(Вајѓрено)*
Коме да се врати?! Са ким да живи? Један није имао снаге да је сачува, а други не може да је задржи. Коме, мајко? Зар је то за Милицу?!
- ЖЕНА: Њена судбина, сине. Бог ће да размрси што је замрсио.
- ЕСАД: Не може ни он све, мајко. Ја ћу... Ја ћу је...
(Заћућии)
- ЖЕНА: *(Узнемирено)*
Шта ћеш ти, Есаде?
- ЕСАД: Ја ћу да је одведем... Склонићу је од свих.
- ЖЕНА: *(Зајањаено)*
Шта то рече, Есаде?!... Куда? Куда си пошао?
(Покушава да сѓречи Есада да се ѓоине уз сѓејенице)
Зар би у њихове одаје?... Јеси ли полудео, сине?
- ЕСАД: *(Ошѓрѓне се и ѓође неколико сѓејеника)*
Морам... Морам. Она није њихова... Није...
- ЖЕНА: Не чини то, Есаде!... Кучка га је...
- ЕСАД: *(Засѓане)*
Мајко?!...
- ЖЕНА: Куку мени... Опоганила ми дете... Куку мени... Погибија!
- ЕСАД: *(Сѓоји неодлучно)*
Не греши душу... Зар јој је мало зла досад... Морам да је спасим...
(Полази уз сѓејенишиѓе)
- ЖЕНА: *(Скида мараму с ѓлаве. Расѓлеѓа косу. Марамом везује нође око листѓова. Извади леву дојку из недара. Клекне)*
Не иди горе тако ти млека којим те је мајка дојила!
- ЕСАД: *(Сѓане)*
Немој, немој, мајко!... Зар мене таквом клетвом? Не куни ме, молим те...
- ЖЕНА: Проклето ти мајчино млеко ако преко тог прага прећеш, сине...
- ЕСАД: *(Сиће сшејеник – два. Уѓлашено)*
Мајко... Мајко ја је...
- ЖЕНА: Ђути, Есаде... Кучка... Сићи, сине!...Сићи...

- ЕСАД: *(Силази стијеник по стијеник неодлучно)*
Она...
- ЖЕНА: *(Враћа дојку у недра)*
Ћути... ћути... зачарала те...
- ЕСАД: Мајко?!...
- МИЛИЦА: *(Излази из собе и силази низ стијенице. Види Есада ири дну стијенишћа. Обрадована)*
Кога то видим? Каква случајност! Баш сам на тебе мислила...
- ЖЕНА: *(Одвезује мараму)*
Не лај, кучко!...
- ЕСАД: Мајко!.. Молим те...
- МИЛИЦА: Сањала сам да сам играла неку вашу игру... Есад се је женио... Шта је њој, Есаде? Никад је нисам видела да се на коленима моли...
- ЖЕНА: *(Устијаје и везује мараму око главе)*
Несрећа... Несрећа нам под кров долетела... Зло...
- МИЛИЦА: Каква несрећа... Шта то она баје, Есаде?
- ЕСАД: *(Мрзодно)*
Знаш ти њу. Она у свему прво види несрећу...
- МИЛИЦА: Не замери јој. Мајка је... Мајка увек... Које добро си нам јутрос донео, момче?
- ЖЕНА: Црно добро... Црно добро...
- МИЛИЦА: Зар се неко зло догодило?
- ЕСАД: Брине за оца. У невољи је... Твоји те траже, Милице... Траже вас ваши из Србије.
- МИЛИЦА: *(Збуњено)*
Шта то причаш, Есаде? Који моји?.. Који наши?...
- ЕСАД: *(Сејно)*
Дошли су по вас, да вас воде у Србију...
- МИЛИЦА: Ко?... Кад?... А рат?...
- ЕСАД: Пре три месеца је престао...
- МИЛИЦА: *(Узбуђено)*
Пре три месеца... Лазар? Мој Лазар... Он је... Мој човек!
(Жени)
Јесам ли ти казала да ће ме потражити...

- ЕСАД: Ваљда је он. Видећеш кад са Ахметом дође...
- МИЛИЦА: *(Усџлахилено)*
Боже!... Шалиш ли се ти то са мном? Кушате ли ме?...
- ЕСАД: *(Пође врајџима)*
Ја рекох...
- МИЛИЦА: *(Жени)*
Јели то истина?... Овде ће доћи...
- ЖЕНА: *(Мржодно)*
Рекао ти је... Неко ће доћи...
- МИЛИЦА: *(Узбуђено врисне. Пријџрчи Есаду и њољуби ѓа у об-раз)*
Муштулук, Есаде! Нико ме није тако обрадовао као ти јутрос. Хвала ти!...
- ЖЕНА: *(Цикне)*
Не чини то, проклетнице! Не погани ми дете!..
- МИЛИЦА: *(Збуњено)*
Што цичиш?... Ја... Хтела сам... Нисам... Од среће...
- ЕСАД: *(Исџрчи са сцене као да бежи од нечеђа)*
- ЖЕНА: *(За њим)*
Есаде!... Куда, сине?!... Есаде!...
- МИЛИЦА: Зашто Есад тако?... Ти си га циком својом...
(Приђе јој)
И тебе ћу... Од срца...
- ЖЕНА: *(Ујлашено, корак-два назад)*
Иди! Бежи од мене сотоно!... Бежи!...
- МИЛИЦА: Боже, каква си ти то жена? Ни радост туђу не можеш да видиш...
(Са сумњом)
Шалите ли се ви то са мном?...
- ЖЕНА: Есад никад не лаже.
- МИЛИЦА: *(Усџлахилено)*
Како ћу пред њим?... Боже!... Како?
(Шејџа нервозно њо сцени)
Како?... Где да гледам?... Лазар?... Три месеца...
(Жени)
Страх ме је, чујеш ли?!... Страх ме је...

- ЖЕНА: Све време га чекаш... Само о њему причаш. Њиме си ми претила. Шта ја да ти казујем... Што од мене савете искаш?..
- МИЛИЦА: Од кога ћу другог... Три године смо заједно... Не знам шта да чиним... Колена ми клецају...
- ЖЕНА: Што си се успаничила, несрећо!... Иди... Иди горе, среди се мало!...
- МИЛИЦА: Право кажеш... Право кажеш... Хоћу...
(Полази уз сїејенице)
Да се приборем... Дошао је...
(Улази у собу. Шейта нервозно, ѓремешїта сїїнице с месїта на месїто, без реда)
Где да гледам?... У кога...
(Смирује се)
Три месеца је чекао... Три!... О, Боже!... А, ја...
(Смеши се)
Наплатићу ти та три месеца, Лазаре... Хоћу, Бога ми...
- ЖЕНА: (Срећује сївари ѓо кући. Смушено)
Лудо дете моје... Неразумно моје... Због ње би и оца...
Кучка, омајала га... Вештица... Омајала... Умало да...
(Лелечући)
А ја, проклетница, одмах млеком мајчиним... И благослов превелики се често на зло изокрене... А ја клетвом велику капију отворих... Куку мени, шта учиних данас...
(Пљује себи у недра и крсїи се)
Опрости ми Боже!... Опрости мени неразумној... За што ме не занеми, Господе?... Моја клетва на моју главу... Кад могу ја, можеш и ти Господе... Дете је још... Дете. Твоје па моје, дете... Мајка и кад куне на благослов мисли, знаш и сам Родитељу наш једини. Смилуј се нама грешнима... и њој...
- Ахмей и Лазар улазе кроз каиїу, дворишїта и оїтворених вратиа у собу.*
- АХМЕТ: Врата мог скромног дома, као што видиш, широм су отворена за сваког добронамерног госта и намерника... Уђи!...
- ЛАЗАР: (Улазећи)
Помози Бог, мајко!...
- АХМЕТ: (Нервозно се накашље)
- ЖЕНА: (Промрмља нешїто неразговеїно, одмери ѓоѕледом Лазара и на Ахмейов миѕ оде у друзу собу)

- ЛАЗАР: *(Радознало гледа око себе)*
Значи, овде... Овде је она?...
- АХМЕТ: Овде... Да седнемо
(Сѿда на диван)
Седи, Лазаре!
- ЛАЗАР: *(Сѿда нерадо)*
Ја бих одмах...
- АХМЕТ: Не жури... Полако, човече. Кад си могао да чекаш три године, сачекајмо да се пробуди...
- ЛАЗАР: Зови је...
- АХМЕТ: У мом си дому, мој си гост, ред је да... Одавде нико није изашао неугошћен.
- ЛАЗАР: Нисам дошао у госте, Ахмете!
- АХМЕТ: Ви, Срби много журите. Зато тако и пролазите... Опустите се. Имамо доста времена... Да разумно, као паметни људи, сагледамо све последице које ће наша одлука изазвати. Да не пренаглимо и погрешимо.
- ЛАЗАР: Ти знаш каква је одлука ваше власти. Обавезан си да је пустиш ако то она жели.
- АХМЕТ: Власт је власт. Свуда иста. Она нема душу. Њено се мора поштовати, али, ми смо људи... Интереси су нам заједнички. Супротни, додуше, али...
- ЛАЗАР: Нема ту – али. Милица је моја и...
- АХМЕТ: Тачније: била је твоја. То не спорим. Била је... Ону коју ти овде тражиш нећеш наћи. Овде је друга жена. Нема Милице... Видећеш Зухру...
- ЛАЗАР: Како, нема? Зар ниси...
- АХМЕТ: Не схваташ. Исто тело али друга душа. Ново име за нову личност. Све старо је одбачено. Није то више она коју ниси могао да сачуваш. Три године сам је према себи клесао. Учио нашим обичајима и навикама. Сам ћеш се у то уверити и надам се, Бога ми, разочарати.
- ЛАЗАР: Не секирај се... Доведи је... Знам ја добро своју жену.
- АХМЕТ: Знао си је. Ја је сада знам!
- ЛАЗАР: Ти си је купио. Она је мене одабрала. Није то исто. Ми смо се из љубави...
- АХМЕТ: Како ти верујеш једној речи. Љубав! Ништа непостојаније од те варљиве речи...
- ЛАЗАР: Не бих сад о томе... Ти си је силом имао...

- АХМЕТ: Силом. Јеси ли сигуран? Погледај ме. Слободно ме погледај. Зар ти ја личим на човека који би силом... Ето како су твоје процене погрешне...
- ЛАЗАР: Морала је. Робиња...
- АХМЕТ: Морала? Вараш се, човече!... Није морала. Све док сама није пожелела ја је нисам...
- ЛАЗАР: Молим те, не интересују ме детаљи...
- АХМЕТ: Шта је? Плашиш се и самог наговештаја да сам је имао...
- ЛАЗАР: Рекох: лако је робињу...
- АХМЕТ: ... А шта ће бити кад твоја машта проради? Кад почне да сврдла. Јеси ли о томе размишљао пре него си се овамо упутио?
- ЛАЗАР: То није твоја брига!
- АХМЕТ: Е, видиш, и ту грешиш. Како да није? Три године сам је пазио и неговао, бринуо о њој, и није ми свеједно, ако се којим случајем за тебе одлучи, како ће даље Зухра да живи. Мораш да признаш да сам оправдано забринут. Ти сад, у овом тренутку, мислиш да то и није важно. Као частан човек желиш, што је сасвим разумљиво, да јој се одужиш за жртву коју је за тебе поднела. Сад је то јак осећај дужности и части. Разумем те. Али, шта ће бити када се те обавезе растеретиш?...
- ЛАЗАР: Ја...
- АХМЕТ: Јеси ли размишљао о томе да ли ти је Зухра опростила то што сте их препустили нашим? Што сте, опрости што тако кажем, сукњама женским спашавали своје животе. Три године је тај црв у њој грицкао. Жена је то, човече!
- ЛАЗАР: Ми смо били спремни да гинемо...
- АХМЕТ: Али нисте. И то је чињеница. Оне су и овде због вас умирале... Чуо си како је Петра, тако се ваљда звала, бранила своју част...
- ЛАЗАР: Чему оволика прича? Нека Милица сама каже...
- АХМЕТ: Ти се још надаш да наставиш са њом?... Може ако је... Може... Може и покидано да се настави... Може, али остаје чвор, шав, или пукотина. И то је истина. Дали смо реч да ћемо њену вољу поштовати... Размисли добро. Ти си тај који може да се повуче. Иди док још

можеш. Не чини зло себи, Зухри, а Бога ми, и мени. Млад си. Почни нови живот тамо у Србији. Србија је сад богата женама...

ЛАЗАР: Ти то, изгледа, не можеш да разумеш! Нисам по Милицу дошао због обавезе, како ти мислиш. Дошао сам по њу јер је... Ма, шта ја теби, који си је купио, да објашњавам. За тебе је могла да буде било која. Платио си је и ја ћу ти поштено штету надокнадити. Моћи ћеш да купиш три ваше...

(Вади кесу и ѿружа му)

АХМЕТ: Новац? Остави новац, човече! Не постоји тај новац којим би се могло надокнадити оно што би њеним одласком изгубио...

ЛАЗАР: Додаћу још оволико само је доведи...

АХМЕТ: Не разумеш, Лазаре! Оно што је Зухра унела у ово, морам признати, доста истрошено тело и душу, ничим се не може надокнадити. Задржи новац. Ахмет може да украде, отме или купи. Ахмет не продаје. Чува за себе или поклања... Кад мора.

ЛАЗАР: Не разумем. Купио си је...

АХМЕТ: Сам Свевишњи ми је послао у правом тренутку. Подарио ми је. И теби морам бити захвалан што ми је живот озарила и ако те сада мрзим јер немир унесе у моју душу. Стрепњу како ће се Зухра одлучити.

ЛАЗАР: Ниси више тако сигуран?...

АХМЕТ: То је зато што ми она много значи. Ти си још млад. Одвикао си се од ње. Зато те молим да идеш. Врати се тамо одакле си дошао. Не руши ми дом узалуд. Мали су изгледи да свој можеш да обновиш. Ако и пође с тобом увек ћеш се питати не каје ли се што је тако учинила. Тако ћу и ја мислити ако уз мене остане. Зашто да и њу и себе стављамо на муке. Нудећи јој избор ми је кажњавамо. Зашто јој то чинити? С нама се је већ сродила. Навикла је на нас. Нека тако и остане. Због Зухре. Због Милице. Ми нисмо важни у овом тренутку.

ЛАЗАР: Мудар си ти човек. Ахмете. Нажалост, жељу ти не могу испунити...

АХМЕТ: Очајање чини човека мудрим или неразумним. Не знам шта је горе, Лазаре...

(Удара дланом о длан)

ЖЕНА: *(Изази из друге ѿпросторије. Прилази им)*

- АХМЕТ: Донеси послужење!
- ЛАЗАР: Хвала, не треба, журим...
- АХМЕТ: Донеси!
- ЖЕНА: *(Одлази у собу)*
- АХМЕТ: Не жури, Лазаре... Има чари у неизвесности и чекању. И стрепња је неко болно задовољство. И у болу се може уживати...
- ЛАЗАР: Знам. Искусио сам... Али и Милицу добро познајем..
- АХМЕТ: Не буди тако сигуран. Мање ћеш се разочарати...
- ЖЕНА: *(Доноси њослужење. Посїавља софру и одлази)*
- АХМЕТ: Чекај! Пробуди Зухру! Реци јој... Не, немој јој ништа говорити.
- ЖЕНА: Она...
- АХМЕТ: Рекао сам! Нека сиђе!
- ЖЕНА: *(Одлази сїеїеницама на сїраї)*
- ЛАЗАР: Могла је да јој каже да сам дошао...
- АХМЕТ: Боље је да не зна. Да има мање времена да се колеба и премишља. Тако ће њена одлука бити из срца. Ја ћу јој само показати могућност избора. Поштено?
- ЛАЗАР: *(Несїрїљиво ѓледа у сїеїенице)*
О, мој Боже? Шта нам то учини, Господе?...
- АХМЕТ: Бог спаја неспојиво и раздваја оно што мислимо да је нераскидиво. Све је у Његовој моћи...
- Милица и Жена силазе низ сїеїенице.*
- МИЛИЦА: *(Гледа їрен, два у Лазара, немо миче уснама, дрхїи, обара њољед и сїаје на задњи сїеїеник)*
- ЖЕНА: *(На Ахмеїов миљ, одлази са сцене)*
- ЛАЗАР: *(Покуша да усїане али ѓа Ахмеї, блаїим їрїїиском на раме, сїречи)*
Седи!... Приђи Зухра!
- МИЛИЦА: *(Прилази и сїаје недалеко од њих)*
- АХМЕТ: Овај човек тврди да је био твој муж. Је ли то тачно, Зухра?
- МИЛИЦА: *(Гледа у їод. Поїврђује їокреїом ѓлаве)*

- АХМЕТ: У наше брда довела га је жеља да те врати у Србију. Да наставите тамо где сте прекинули... Ишла си са њим један део пута... Други си са мном закорачала. На теби је да одлучиш којим ћеш путем даље да наставиш. Твоја ће се воља поштовати.
- МИЛИЦА: *(Ћуѓи и ѓледа неђе преко њих. Трејери)*
- АХМЕТ: Размисли добро пре него одлучиш.
- МИЛИЦА: *(Гледа их и ћуѓи)*
- ЛАЗАР: Милице...
- АХМЕТ: *(Погледа ѓа прекорно. Зауѓи да неѓио каже али се уздржи)*
- ЛАЗАР Дошао сам... Зар те то не радује?
- МИЛИЦА: *(Трејераво, несиђурно)*
Како можеш тако?... Срећна сам јер си се жив вратио...
- ЛАЗАР: Сачувао ме Бог за овај дан.
- МИЛИЦА: Три године сам се за тебе молила...
- ЛАЗАР: Знао сам...
- МИЛИЦА: Три године сам живела за дан када ћеш доћи. Три године сам ти се надала...
- АХМЕТ: *(Слуша их и нервозно се врѓољи и дивану)*
- МИЛИЦА: Надала, Лазаре и... пренадала...
- ЛАЗАР: Зар си... Само је смрт могла...
- МИЛИЦА: Рат се завршио пре три месеца?
- ЛАЗАР: *(Поѓврђује ѓокреѓиом ѓлаве)*
- АХМЕТ: Пре три месеца, Бога ми...
- МИЛИЦА: Дуго ти је времена требало да ме нађеш?
- АХМЕТ: Дуго, Бога ми...
- ЛАЗАР: *(Погледа ѓа ѓуѓиѓио)*
- МИЛИЦА: Три месеца си се колебао, премишљао, мој Лазаре...
- ЛАЗАР: Како можеш тако, Милице?
(Жусѓро)
Чим смо ушли у Србију хтели смо по вас. Никако се није могло преко Команде... Још би смо чекали да Душан, Петар и ја нисмо и самом Краљу досадили тражећи да се преговори са Арнаутима убрзају.

- МИЛИЦА: Три месеца су дужа од три године, Лазаре...
- ЛАЗАР: Знам, знам, Милице...
- МИЛИЦА: Не знаш ти, Лазаре... Не знаш ти каква су моја та три месеца!
- ЛАЗАР: Дошао сам... Ту сам...
- АХМЕТ: *(Усїаје, ња седне. Нервозан)*
- МИЛИЦА: Видим... Видим да си дошао...
- ЛАЗАР: И?...
- МИЛИЦА: Закаснио си, закаснио, мој Лазаре...
- ЛАЗАР: *(Заїањено)*
Закаснио?!... Како?... Како, закаснио?...
- АХМЕТ: *(Обрадован)*
Чуо си!... Рекох ти ја...
- МИЛИЦА: Није све чуо. Ниси ни ти, Ахмете...
- АХМЕТ: *(Збуњен)*
Кажи Зухра!...
- МИЛИЦА: А ти би ме препродао, Ахмете?!
- АХМЕТ: *(Заїечен)*
Ја?!...
- МИЛИЦА: Ти!... Могао би на мени добро да зарадиш!
- ЛАЗАР: *(Гледа их радознано)*
- АХМЕТ: Грешиш, Зухра! Грешиш, Бога ми... Сила Бога не моли... Власт ме је...
- МИЛИЦА: *(Имиїира га)*
Пре бих главу дао него тебе Зухра... А сад? Уплашила те власт. Заситила ти се душа, Ахмете!... Заситила, па би ме као краву препродао...
- АХМЕТ: Ма, шта причаш, Зухра?...
- МИЛИЦА: Лазар би ти добро платио, зар не?
- ЛАЗАР: Нисам дошао да тргујем. Откуп сам му понудио...
- МИЛИЦА: Колика је моја цена сад, Ахмете?
- АХМЕТ: *(Сеїно)*
То, Бога ми, знамо само нас двојица...
- МИЛИЦА: *(Не схваїа)*
Баш сам радознала, Лазаре. Колико ти је тражио?

- ЛАЗАР: *(Нерадо)*
Ништа... Ахмет није хтео новац.
- МИЛИЦА: *(Изненађена. Обрадована)*
Није желео?!.. Ахмете!... Ти...
- АХМЕТ: *(Сејно)*
Ја не продајем оно што...
(Нагло заћуиши)
- МИЛИЦА: *(Скоро несвесно)*
Ахмет не продаје... Он ме не би...
- АХМЕТ: Оно што је немерљиво, не може се ни продати, Зухра...
- МИЛИЦА: *(Као у бунилу)*
Кад ме је куповао имала сам цену... Добру цену, Лазаре...
- АХМЕТ: Друго је тада било... Била си за мене само млада, лепа и пожељна жена... Сад си..
- ЛАЗАР: *(Нервозно се накашље)*
- МИЛИЦА: Сад сам?.. Шта сам сад, Ахмете?!
- АХМЕТ: *(Лазару)*
Без душе би ме оставио, човече, да је...
- МИЛИЦА: *(Задовољна. Осмехнуиши)*
Без душе?... А дете?! Дете не рачунаш, Ахмете...
- Ахмеи и Лазар зледају је заианђено.*
- АХМЕТ: *(Прибере се. Обрадован)*
Зухра?!.. Хоћеш да... Моје дете носиш?!
- МИЛИЦА: *(Гледа у Лазара)*
Трећи месец... Трећи.
- АХМЕТ: *(Лазару)*
Чуо си... Зухра ће ми подарити...
- ЛАЗАР: *(Мирно)*
Чуо сам. Па?
- АХМЕТ: Па, сад није исто... Сад... ја нећу... Не може моје дете... Не дам!
- ЛАЗАР: Твоје?!... Миличино је! А све што је њено, увек је било и моје...
- АХМЕТ: Шта ти знаш, човече?!... Није, него...
- МИЛИЦА: Било некад, Лазаре... А сад? Зар би ме и с Ахметовим дететом?

- ЛАЗАР: Рекао сам. Знаш ме...
- АХМЕТ: *(Усџаје)*
О, луда ли човека!... Луда ли Србина!... Ко би нормалан тако... Моје дете би...
- ЛАЗАР: Не разумеш ти то, Ахмете. И не чудим ти се... Ми, Срби, живимо у ишчашеном времену. Времену пуно искушења, лудих и често неразумних одлука. Зато смо овде где смо. Тешко нас је схватити, признајем. Ни ми сами себе увек не разумемо. Можемо оно што други не могу, а не можемо, чешће и нећемо, оно што други чине. Такви смо. Таквима нас је Бог створио, или сами желимо да смо такви. Ђаво би га знао... За тебе је Милица само лепа жена, пуна дражи и осећајности. Разумем и поштујем твоја осећања. Она су људска... За мене је Милица, уз све то мученица и светица исто-времено. Безгрешна жена и пријатељ мој. Вас је несрећа наша српска случајно спојила. Зато ти не можеш да разумеш зашто сам дошао по њу у ову забит. Дошао сам по своје! По своје, разумеш!?
- АХМЕТ: *(Љуџиџио)*
Дошао си по своје?!... Моје, моје хоћеш, човече!
(Мирније)
Своје ниси био у стању да сачуваш... Сад си се сетио да је нешто твоје овде. А све ово време до сада? Где си досад био?! Чија је она за то време била?... Кажи му, Зухра!... Променило се, много тога са променило, Лазаре. Видиш и сам... На твојој њиви ја сам пустио своје корене. Чија је она сада?!
- ЛАЗАР: По божјим и људским законима Милица је моја, ако то она жели...
- АХМЕТ: Ја сам поштено платио. Милицу Зухром учинио. Нашли смо се... Тебе је време избрисало, Лазаре. Тога си морао да будеш свестан пре него си се овамо запутио. Време све мења, Лазаре...
- ЛАЗАР: *(Гледа у Милицу)*
Ја се нисам надао да време може баш све...
- АХМЕТ: Оно је пријатељ и непријатељ човеков, зависи како га рачунаш...
- МИЛИЦА: Сећаш ли се, Ахмете, кад сам ти прве твоје ноћи казала: - Не рачунај на време, ја се нећу променити.

- АХМЕТ: *(Изненађено)*
Рачунао сам... Променила си се, Зухра. Тело твоје ми је то говорило...
- МИЛИЦА: Е, мој Ахмете, и камен кад дуго држиш у руци, загреје се... Не треба телу много веровати...
- АХМЕТ: *(Збуњен)*
А... дете?!
- МИЛИЦА: *(Зађонетно се смеши)*
- ЛАЗАР: И?...
- АХМЕТ: И?...
- МИЛИЦА: И?... И, шта сад? Од мене очекујете да одлучим... Чија сам?... Чија?! Да кажем коме припадам. Коме?!... Како, како ја то могу да знам, кад ни своја одавно нисам. Негде сам, а не знам где... Изгубила сам се. Петра је знала где је и коме припада. Схватила сам је... Сад разумем њене сузе и...
- АХМЕТ: Кад моје дете носиш, моја си, Зухра!
- МИЛИЦА: *(Трђе се)*
Дете?... Које дете, Ахмете?! Нема, нема детета...
- АХМЕТ: Сама си казала...
- МИЛИЦА: Казала сам... Казала у своме јаду... кушала сам вас... Кушала обојицу. Кажњавала сам на свој, женски начин. Вас, и себе... Себе највише...

Лазар је ѓледа ѓрво зачуђено а онда ѓочне да се смеје.

Ахмет ѓледа час у Лазара, час у Милицу. Почине и он да се смеје.

Милица збуњена њиховим смехом ѓочине да ѓлаче. Грцајући и сама ѓрихвајћа њихов смех)

Њихов смех је изнијансиран. Он је и смех и ѓрцање. Носи у себи све њихове сѓрахове, наде, разочарења, безнађе и бесмисао у коме су се сѓицајем околностии нашли.)

ЗАВЕСА